

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
CIVILTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

**NODROŠINĀTĀ KREDITORA INSTITŪTS MAKSĀTNESPĒJAS
PROCESĀ**

BAKALaura DARBS

Autors: **Laila Pudule**
Studenta apliecības Nr.: lp12049
Darba vadītājs: lektors Mag.iur. Gaidis Bērziņš

RĪGA 2015

Anotācija

Pētījuma mērķis ir saistības nodrošinājuma institūta ietekmes novērtēšana attiecībā uz kreditoru prasījumiem maksātnespējas procesā. Kreditori maksātnespējas procesā tiek nošķirti divās grupās - nodrošinātie un nenodrošinātie kreditori, pamatojoties pazīmi - saistības nodrošinājuma - ķīlas tiesības - esamība pār parādniekam piederošu mantu. Kopš 2015.gada 1.marta stājās spēkā Maksātnespējas likuma grozījumi, ar kuriem likumdevējs ir ieviesis jaunu kreditora institūtu - nosacīti nodrošinātu kreditoru. Autore pēta šī kreditora tiesību saturu un piedāvā risinājumu pastāvošajai problemātikai Maksātnespējas likumā un Ministru kabineta noteikumos.

Pētījuma mērķis ir vērst lasītāju uzmanību uz nodrošinātā kreditora statusu ne tikai Maksātnespējas procesā, bet civiltiesībās vispār, norādot, ka pamats kreditora saukšanai par nodrošināto kreditoru ir saistības pastiprināšanas līdzekļu piemērošana tiesiskajos darījumos.

Autore pētījuma rezultātā ir nonākusi pie būtiskām atziņām attiecībā uz nodrošinātā kreditora statusa īpatnībām, kā arī ir sniegusi priekšlikumus likuma grozījumiem.

Atslēgas vārdi: maksātnespējas process, ķīlas tiesība, kreditors, nodrošināts, prasījums

Annotation

The aim of research is to estimate the impact of the secured liabilities in connection with claims of creditors during the insolvency proceedings. Secured creditors are separated into two groups in the insolvency proceedings - secured and unsecured creditors, based on the indication of the secured liability - the right of pledge - over the assets of debtor. Since the amendments of the Insolvency Law came in force on 1st of March, 2015, legislator has implemented new institute of creditor - conditioned secured creditor. The author of research studies the content of rights of such creditor and proposes solutions to the existing issues in the Insolvency Law and regulations adopted by Cabinet of Ministers.

As well the aim of research is to focus the attention of readers on the institute of secured creditor not only in the insolvency proceedings, but in civil rights in general by showing that the ground of secured creditors is the implementation of secured liabilities in legal transactions. The author has come to relevant conclusions regarding to specifics of status of the secured creditor and has given suggestions for future amendments of the laws regulating the insolvency proceedings as the result of research.

Keywords: insolvency proceedings, the right of pledge, creditor, secured, claim

Satura rādītājs

Anotācija	2
Annotation	3
Ievads	5
1. Saistības nodrošinājuma jēdziens	7
1.1. Nodrošinājuma mērķis maksātnespējas procesā	11
2. Nodrošinātā kreditora institūts maksātnespējas procesā	15
2.1. Nodrošinātā kreditora tiesības un pienākumi	18
2.2. Nosacīta nodrošinātā kreditora institūts	26
2.3. Nodrošinātā kreditora interešu aizsardzība	32
3. Nodrošinātais kreditors pārrobežu maksātnespējas procesā	43
Kopsavilkums	47
Izmantotās literatūras un juridisko aktu saraksts	49
Pielikums Nr.1	52

IEVADS

Nodrošinātā kreditora institūts maksātnespējas procesā ir piedzīvojis pārmaiņas, kas ar 2015.gada 1.marta grozījumiem Maksātnespējas likumā turpmāk atvieglos likuma piemērošanu praktiķiem, kā arī paredz lielāku kreditoru interešu aizsardzību Maksātnespējas likuma regulētajos procesos. Izvēlētais darba temats ir aktuāls ne tikai pieņemto grozījumu dēļ, bet arī vērtējot un pētot Latvijas maksātnespējas sistēmu kopumā. It īpaši mūsdienu aktīvajā un pieaugošajā ekonomiskajā aprītē noteikti ir jāvērs lielāka uzmanība ne tikai uz iekšzemē pasludinātajiem procesiem, bet arī uz pārrobežu maksātnespēju Eiropas Savienībā.

Izvirzītie darba mērķi ir pētīt saistības nodrošinājuma ietekmi kreditoru tiesībās tiesiskās aizsardzības un maksātnespējas procesos, lai gūtu plašāku ieskatu un atziņas par tā praktisku un teorētisku piemērošanu; analizēt nodrošinātā kreditora tiesību un pienākumu saturu un ar tiem saistītos problemātikas aspektus, kas ir atklāti Latvijas Republikas Augstākās tiesas judikatūrā; pētīt nosacīta nodrošināta kreditora institūtu, kas ir iekļauts Maksātnespējas likumā ar kopš 2015.gada 1.martā spēkā esošajiem grozījumiem, kā arī konstatēt problēmjaucējumus šī institūta tiesiskā un efektīvā piemērošanā un izvirzīt priekšlikumus jautājumu risināšanā; noskaidrot kreditora interešu aizsardzības robežas un pētīt maksātnespējas procesa vispārējo principu ievērošanu praksē; noteikt nodrošinātā kreditora statusu pārrobežu maksātnespējas procesā.

Kā būtisku problemātiku autore izvirza - nodrošinātā kreditora statusa nepiešķiršana tādiem kreditoriem, kuru prasījums ir nodrošināts ar parādniekam piederošu mantu par labu trešās personas saistībai līdzšinējā tiesu praksē, nosacīti nodrošināta kreditora institūta ieviešanas iemesli maksātnespējas procesa regulējumā un nepieciešamība no tā izrietošos problēmjaucējumus risināt veicot normatīvā regulējuma grozījumus, nodrošinātā kreditora interešu aizsardzības mehānismu nostiprināšana nacionālajās tiesībās un pārrobežu maksātnespējas procesā. Pētījuma rezultātā autore nonāk pie secinājumiem, kas ļauj risināt pastāvošo problemātiku attiecībā uz nodrošinātā kreditora institūta regulējumu, kā arī dod nodrošinātā kreditora tiesību skaidrojumu Maksātnespējas likuma pareizākai interpretācijai, piemēram, attiecībā uz likumā noteikto prekluzīvo termiņu, kas nosaka kreditoru prasījumu iesniegšanas termiņus un tā iestāšanās sekām.

Darba struktūra ir veidota sekojoši - vispirms tiek analizēts saistības nodrošinājuma jēdziens un mērķis maksātnespējas procesā, jo tas ir priekšnoteikums nodrošinātā kreditora statusa iegūšanai, tālāk autore pēta nodrošinātā kreditora institūta būtību un tam piemītošās Maksātnespējas likumā noteiktās tiesības un pienākumus, pēta inovatīvo nosacīti nodrošināta kreditora institūta saturu un nodrošinātā kreditora interešu aizsardzību Maksātnespējas

likumā, kā arī nodrošinātā kreditora statusu pārrobežu maksātspējā, piemērojot Padomes regulu (EK) Nr.1346/2000.

Pētījums ir veikts izmantojot šādas zinātniski pētnieciskās metodes - gramatisko metodi, gramatiski tulkojot nodrošinātā kreditora institūta regulējumu iepriekš un šobrīd spēkā esošajās Maksātspējas likuma redakcijās; sistēmisko metodi, skatot likumu sistēmiski un savstarpējā kopsakarībā, izdarot secinājumus šādas interpretācijas rezultātā, kā arī sniedzot priekšlikumus normatīvo aktu grozīšanai; teoloģisko metodi, pētot saistības nodrošinājuma būtību un mērķi attiecībā uz kreditoru statusu noteikšanu; salīdzinošo metodi, salīdzinot nodrošinātā kreditora regulējumu dažādu valstu maksātspējas regulējumos; kā arī analītisko metodi, vērtējot izmantotos literatūras avotus un analizējot autoru izteiktos viedokļus.

1. SAISTĪBAS NODROŠINĀJUMA JĒDZIENS

Lai izprastu nodrošinātā kreditora institūta saturu, vispirms ir jāveic vispārīga jēdziena "nodrošinājums" analīze un jāizprot saistības nodrošinājuma jēdziens, jo tas ir neatņemams priekšnoteikums nodrošinātā kreditora statusa iegūšanai.

Latvijas tiesību sistēma pazīst šādus saistību rašanās pamatus, kas ir uzskaitīti Civillikuma 1402.pantā - saistību tiesības rodas vai nu no tiesiska darījuma, vai no neatļautas darbības, vai pēc likuma. Turpmākajā nodaļā autore pievērsīs uzmanību saistību nodrošinājumam, tātad tādām saistībām, kas rodas uz tiesiska darījuma pamata. Vispirms, būtiski ir uzsvērt, ka līguma noslēgšanā viens no tiesisko attiecību dibināšanas stūrakmeņiem ir civiltiesību pamatprincipi - līguma noslēgšanas brīvības un pušu privātautonomijas princips. "Līgumu brīvība nozīmē to, ka līdzēji var veidot līgumattiecības un noteikt līguma saturu uz savstarpējas saprašanās un brīvas izvēles pamata."¹ "Līguma noslēgšanas brīvība nozīmē to, ka katrs tiesību subjekts var brīvi izlemt, vai noslēgt līgumu."² Saskaņā ar Civillikuma 1511.pantu, līgums ir vairāku personu savstarpējs ar vienošanos pamatots gribas izteikums, kura mērķis ir nodibināt saistību tiesību. Maksātnespējas procesa kontekstā tiek aplūkoti tādi līgumi, kas kalpo par saistību starp kreditoru un parādnieku un uz kuras pamata kreditors iegūst prasījuma tiesības pret maksātnespējīgo parādnieku. Tā kā Maksātnespējas procesa likums izdala divas kreditoru grupas - nodrošinātie un nenodrošinātie kreditori, kā arī speciālu, atsevišķu kreditoru grupu - nosacīti nodrošinātos kreditorus, ir nepieciešams konstatēt tiesisko pamatu šādu institūtu pastāvēšanai un nošķiršanai. Līdz ar to, katrā atsevišķā gadījumā ir jāvērtē uzmanība uz starp pušu noslēgta līguma veidu un vai uz tā pamata ir dibināta arī kāda aksesoriāla saistība - saistības nodrošinājums, kas ir priekšnoteikums nodrošinātā kreditora statusa iegūšanai.

Civillikums uzskaita četrus saistības pastiprināšanas veidus, kas norādīti 1691.pantā - galvojums, līgumsods, rokas nauda, kā arī ķīlas tiesība, kas ir regulēta lietu tiesību daļā. "Visus nodrošinājumus var iedalīt divās lielās grupās: 1) personiskie nodrošinājumi - pamatojas uz uzticību cilvēkam; 2) reālie nodrošinājumi - pamatojas uz uzticību mantai vai mantas vērtībai (pie šīs grupas pieskaitāmas noteiktas vērtības, kas var noderēt kā garantija saistības izpildījumam). Šeit minamas arī ķīlu tiesības."³ Tā kā šī darba mērķis ir analizēt nodrošinātā kreditora institūtu maksātnespējas procesā, autore pētīs tieši ķīlas tiesības institūta kā saistību pastiprināšanas veida nozīmi, jo Maksātnespējas likums nosaka, ka nodrošinātais

¹ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2007, 176.lpp.

² Turpat. 177.lpp.

³ Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 174.lpp.

kreditors ir kreditors, kura prasījuma tiesības pret parādnieku vai trešo personu ir nodrošinātas ar komercķīlu, zemesgrāmatā vai kuģu reģistrā reģistrētu hipotēku uz parādnieka mantu⁴. Respektīvi, lai noskaidrotu nodrošinātā kreditora saturu maksātnespējas procesā, nav nepieciešams sīkāk analizēt galvojuma, līgumsoda un rokas naudas institūtus, jo šie saistību pastiprināšanas veidi nav pamats nodrošinātā kreditora statusa iegūšanai maksātnespējas procesā.

Civillikuma 1278.pants nosaka, ka ķīlas tiesība ir tāda tiesība uz svešu lietu, uz kuras pamata šī lieta nodrošina kreditoram viņa prasījumu tādā kārtā, ka viņš var no tās dabūt šā prasījuma samaksu.⁵ "Ķīlas tiesība ir tiesība uz svešu lietu. Īpašuma tiesības uz lietu ir vienai personai - ķīlas devējam, ķīlas tiesības ir citai personai - ķīlas ņemējam. Ķīlas tiesības dod iespēju zināmos apstākļos gūt saistības izpildījumu no ieķīlātā priekšmeta vērtības. Šīs tiesības iespējams realizēt, tikai pārdodot ieķīlāto priekšmetu."⁶ Ķīlas tiesība ir regulēta Civillikumā kā lietu tiesību institūts, uz ko norāda ķīlas tiesības saturs - tā ir tiesība uz svešu lietu, uz kuras pamata šī lieta nodrošina kreditoram viņa prasījumu. Ķīlas tiesība ir skatāma kopsakarā ar saistību tiesību regulējumu, jo no vienas puses tā nosaka kreditora jeb ķīlas ņēmeja tiesības uz svešu lietu, bet no otras puses kalpo par saistības nodrošinājumu, kas ir saistību tiesību elements. Tātad ķīlas tiesība nevar pastāvēt bez pamatsaistības, kas ir priekšnoteikums, lai darījuma dalībnieki varētu piemērot ķīlas tiesību institūtu. No tā izriet, ka ķīlas līgums nevar pastāvēt bez galvenās jeb pamata saistības, līdz ar to, tas ir uzskatāms par akcesoru saistību. Tas izriet no Civillikuma 1280.panta, kas nosaka, ka katrā ķīlas tiesībā ir nepieciešams prasījums, par ko ķīla atbild, un no 1283.panta - ķīlas tiesība, kā blakus tiesība, sava spēka ziņā atkarājas no prasījuma spēka.

Ķīlas tiesība ir saistības nodrošinājums, kuru nodibina uz līguma vai testamenta pamata, vai tiesas ceļā.⁷ Kreditors, kurš savas prasījuma tiesības ir nodrošinājis ar ķīlas tiesību uz līguma pamata ir tiesīgs saistības neizpildes gadījumā prasīt ieķīlātā priekšmeta realizāciju ar mērķi saņemt prasījuma apmierinājumu. Tomēr jāņem vērā, ka ne visi kreditori, kas noslēguši ķīlas līgumu, automātiski kļūst par nodrošinātajiem kreditoriem maksātnespējas procesa ietvaros. Maksātnespējas likums paredz priekšnoteikumus, lai nodrošinātā kreditora prasījums tiktu atzīts un nodrošinātais kreditors varētu izmantot savas tiesības pilnā to apmērā maksātnespējas procesa gaitā.

No Maksātnespējas likuma 7.panta izriet, ka šāds nodrošinātā kreditora statuss ir attiecināms uz tādiem kreditoriem, kas prasījuma tiesības pret parādnieku vai trešo personu ir

⁴ Maksātnespējas likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv> [aplūkots 2015.gada 20.martā]

⁵ Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv> [aplūkots 2015.gada 20.martā]

⁶ Rozenfelds J. Lietu tiesības. 3., labotais un papildinātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004, 182.lpp.

⁷ Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv> [aplūkots 2015.gada 20.martā]

nodrošinājuši ar komercķīlu, zemesgrāmatā vai kuģu reģistrā reģistrētu hipotēku uz parādnieka mantu. Latvijā, šāds saistību nodrošinājums ir jāreģistrē publiskajos reģistros ne tikai publiskās ticamības dēļ - lai darītu publiski zināmu šo tiesisko attiecību visai sabiedrībai kopumā, bet tas ir uzskatāms arī par priekšnoteikumu, lai kreditors spētu iegūt nodrošinātā kreditora statusu gadījumā, ja parādniekam tiktu uzsākts maksātnespējas process. Obligāts priekšnoteikums nodrošinātā kreditora statusa iegūšanai ir ķīlas reģistrācija attiecīgajos publiskajos reģistros, kas nodrošina publisko ticamību šādai saistības nodrošinājuma esamībai. Saskaņā ar Komerķīlas likuma 1.pantu komercķīlas reģistra turētājs ir Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs, kas ved komercķīlu reģistru un nodrošina tā publiskumu.⁸ Prasījuma tiesības pret parādnieku vai trešo personu ir uzskatāmas par reģistrētām zemesgrāmatā saskaņā ar Civillikumu un Zemesgrāmatu likumu. Zemesgrāmatu likuma 1.pants nosaka, ka zemesgrāmatās ieraksta nekustamus īpašumus un nostiprina ar tiem saistītās tiesības. Zemesgrāmatas ir visiem pieejamas, un to ierakstiem ir publiska ticamība.⁹ Un turpat 10.pantā ir noteikts, ka zemesgrāmatas iekārto atsevišķi katrai zemesgrāmatu nodaļas darbības teritorijā esošai administratīvajai teritorijai.¹⁰ Turpretim ķīlu, kuras priekšmets ir Latvijā reģistrēts kuģis, arī saukta par hipotēku, attiecīgi reģistrē Latvijas kuģu reģistrā saskaņā ar Jūras kodeksa 4.pantu¹¹ un Ministru Kabineta noteikumiem Nr.467¹². "Ķīlas tiesība, un it īpaši hipotēka, ir viens no paredzamākajiem un drošākajiem saistību pastiprinājumiem, kāds ir pieejams privāttiesībās. Tas, ka kreditoram ir zināma konkrēta lieta, no kuras viņš var saņemt sava prasījuma apmierinājumu, tas ka šai lietai ir vairāk vai mazāk noteikta vērtība, kā arī tas, ka hipotēkai ir publiskās ticamības raksturs, dod kreditoram drošu tiesisku pamatu paļauties uz šo saistību pastiprināšanas līdzekli."¹³

Būtiski ir norādīt, ka Civillikumā jēdzieni "pastiprināšana" un "nodrošinājums" ir uzskatāmi par sinonīmiem, tas izriet no likuma sistēmiskas tulkošanas. Tā, piemēram, Civillikuma 1681.pantā ir uzskaitīti saistību pastiprināšanas līdzekļi, bet citos Civillikuma pantos attiecībā uz šiem saistību pastiprināšanas līdzekļiem ir norādīts - nodrošināties ar galvojumu, ar ķīlu nodrošinātais prasījums, nodrošināts ar rokas ķīlu, u.c.

Atšķirībā no Latvijas lietu tiesību regulējuma, Vācijas tiesību sistēmā ir pazīstami divi saistības nodrošinājumi veidi, kas ir attiecināmi uz nekustamo īpašumu. Pirmkārt, tā ir

⁸ Komerķīlas likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv> [aplūkots 2015.gada 10.aprīlī]

⁹ Zemesgrāmatu likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv> [aplūkots 2015.gada 10.aprīlī]

¹⁰ Turpat.

¹¹ Jūras kodekss: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv> [aplūkots 2015.gada 10.aprīlī]

¹² Noteikumi par kuģu reģistrāciju Latvijas Kuģu reģistrā: Ministru kabineta 2006.gada 6.jūnija noteikumi Nr.467. <http://likumi.lv> [aplūkots 2015.gada 10.aprīlī]

¹³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 31.oktobra spriedums lietā Nr.SPC-27/2014. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam-ar-tezem/12-nolemumi-maksatnespejas-lietas/> [aplūkots 2015.gada 17.aprīlī]

hipotēka. Nekustamais īpašums var tikt apgrūtināts ar hipotēku kā samaksas nodrošinājums konkrētas summas apmērā, kas ir vienāda ar parāda apmēru. Apgrūtinājuma nodibināšanai nav nepieciešams, lai nekustamā īpašuma īpašnieks būtu pats parādnieks attiecībā uz prasījumu, kas ir nodrošināts ar šo apgrūtinājumu. Otrkārt, Vācijā pastāv *Grundschild* jeb zemes apgrūtinājums, kas apgrūtinā nekustamo īpašumu par noteiktas summas samaksu. Tas atšķiras no hipotēkas ar to, ka tas nav atkarīgs no pamatā esoša personīga parāda jeb pamatsaistības un teorētiski var pastāvēt bez tās. Praksē puses parasti vienojas, ka *Grundschild* netiks nodots atpakaļ īstajam īpašniekam līdz netiks samaksātas nenomaksātās saistības.¹⁴ Iespējams secināt, ka Vācijā par nodrošināto kreditoru ir atzīstams tāds kreditors, kurš ir nodrošinājis saistību vai nu ar parādniekam piederošu vai trešajai personai piederošu nekustamo īpašumu, tātad pretēji Latvijas Maksātnespējas likumam, kas nosaka, ka tikai parādniekam piederošana manta var būt par ķīlas priekšmetu un tikai ķīlas tiesības nodibināšana attiecībā uz parādnieka mantu ir priekšnoteikums nodrošinātā kreditora statusa iegūšanai, neatkarīgi no tā, vai attiecīgais ķīlas līgums ir nodibināts par labu parādnieka vai trešās personas saistībai. Tātad nodrošinātā kreditora regulējums Vācijas maksātnespējas procesā ir plašāks, jo Latvijā šādā situācijā, kad parādnieka saistība ir nodrošināta ar trešajai personai piederošu mantu, kreditors neiegūst nodrošinātā kreditora statusu maksātnespējas procesā.

Francijā izplatītākie saistības nodrošinājuma veidi pār kustamu mantu ir galvojums un līgumā ievērti noteikumi par īpašumtiesību paturēšanu vai saglabāšanu. Īpašumtiesību paturēšana ir efektīvākais nodrošinājuma veids maksātnespējas procesā, jo tas ļauj kreditoriem saglabāt īpašumtiesības uz attiecīgajiem labumiem jeb mantu bez sacenšanās ar pārējiem kreditoriem.¹⁵ Atšķirībā no Latvijas tiesību regulējuma, Francijas regulējums atzīst galvojumu par tādu saistību pastiprināšanas veidu, kas ir atzīstams par nodrošinājumu maksātnespējas procesā.

Civillikuma 1306.pants nosaka, ka ieķīlāt lietu var tikai tas, kam vispār ir tiesība ar savu lietu brīvi rīkoties. Kas var brīvi rīkoties ar savu lietu, tas arī var to ieķīlāt par svešu saistību. No šīs Civillikuma normas izriet, ka ķīlas devējs var būt gan persona, kurai piemīt tiesības ar lietu brīvi rīkoties (lietas īpašnieks, ja brīva rīcība nav ierobežota pēc likuma vai privātas gribas saskaņā ar Civillikuma 928.p.), gan persona, kura izsaka gribu dot ķīlu par svešu saistību. Līdz 2015.gada 1.martam spēkā esošā Maksātnespējas likuma redakcija noteica, ka nodrošinātais kreditors ir kreditors, kura prasījuma tiesības ir nodrošinātas ar komercķīlu, zemesgrāmatā vai kuģu reģistrā reģistrētu hipotēku, tādejādi neminot tādu saistības

¹⁴ Bruce Leonard. Restructuring & Insolvency 2013. Published by Law Business Research Ltd, 2012, p.182.

¹⁵ Ibid. p.170.

nodrošinājuma veidu, kur maksātnespējīgais parādnieks ir devis ķīlu par trešās personas saistību, līdz ar to apgrūtinot kreditora tiesības lūgt parādniekam piederošās mantas realizēšanu maksātnespējas procesa ietvaros. Tas radīja likuma robu Maksātnespējas likumā un tā piemērošanā, jo tikai daļā gadījumu atzina par nodrošinātu tādu kreditoru, kas ir ķīlas ņēmējs un līdz ar to nepilnīgi regulēja un aizsargāja nodrošinātā kreditora tiesības un intereses, pasargājot parādnieku no tādas tam piederošās mantas realizācijas, kas ir apgrūtināta ar ķīlas tiesībām par labu trešās personas saistībai. Problemātiku radīja arī situācija, kad par saistības nodrošinājumu par labu parādnieka saistībai kalpoja trešās personas manta. Respektīvi, maksātnespējīgai parādnieks nerealizēja īpašuma tiesības pār mantu, kas kalpo par parādnieka saistības nodrošinājumu, jo tās īpašnieks ir trešā persona. Šajos gadījumos radās pamatots jautājums - vai kreditors ir uzskatāms par nodrošināto kreditoru Maksātnespējas likuma izpratnē un vai tas var realizēt savu tiesību aizsardzību maksātnespējas procesa laikā? Šo aspektu, kas radīja grūtības Maksātnespējas likuma piemērošanā, autore apskatīs turpmākajā darbā.

1.1. Nodrošinājuma mērķis maksātnespējas procesā

"Lai pastiprinātu iespējamību, ka saistība tiks izpildīta, civiltiesībās ir īpaši tiesiskie līdzekļi, ko Civillikumā sauc par saistību (vai saistību tiesību) pastiprināšanas līdzekļiem. Citās valstīs tos sauc arī par saistību nodrošināšanas līdzekļiem vai garantijām."¹⁶ Ķīlas tiesības institūts līdz ar to ir skatāmas gan no lietu tiesību, gan saistību tiesību skatupunkta, kā jau tika minēts iepriekš, jo tas aptver gan ķīlas devēja un ķīlas ņēmēja tiesības un pienākumus, kam ir liettiesisks raksturs, gan kalpo par vienu no Latvijas tiesību sistēmā atzītajiem saistības nodrošinājuma jeb pastiprināšanas līdzekļiem. Autore apskatīs ķīlas tiesības kā saistības nodrošinājuma mērķus maksātnespējas procesā, jo maksātnespējas procesā kreditori tiek sadalīti divās grupās pamatojoties uz ķīlas tiesības esamības pamata. Konstatējami vairāki saistības nodrošinājuma - ķīlas tiesības - mērķi maksātnespējas procesā.

Pirmkārt, nodrošinātā kreditora tiesību aizsardzība, kas iegūtas pirms procesa uzsākšanas. Viens no maksātnespējas procesa principiem ir tiesību saglabāšanas princips, kas nosaka, ka procesā tiek ievērotas pirms procesa uzsākšanas iegūtās kreditoru tiesības¹⁷, tādejādi aizsargājot nodrošinātā kreditora tiesības, kuras tas ir ieguvis izmantojot ķīlas tiesību kā saistības nodrošinājumu pirms parādnieka maksātnespējas procesa vai tiesiskās aizsardzības procesa pāsludināšanas. Šajā gadījumā, kreditors, nodrošinot savu saistību ar

¹⁶ Torgāns K. Saistību tiesības. I daļa. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 88.lpp.

¹⁷ Maksātnespējas likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv> [aplūkots 2015.gada 20.martā]

ķīlas tiesību, ir vēlēties tikt aizsargāts ne tikai tādā gadījumā, kad parādnieks nevēlas izpildīt savu saistību vai tam nav pietiekamu aktīvu ar ko apmierināt kreditora prasījumu un līdz ar to prasījums tiktu apmierināts ar saistību izpildīšanu tiesas ceļā, bet arī apzinoties iespējamību, ka parādnieks var nonāt maksātnespējīgā stāvoklī un arī šādā gadījumā kreditors saglabātu savas pirms tam iegūtās tiesības. "Ķīlas tiesība ir lietu tiesība, kuras uzdevums ir aizsargāt kreditoru un dot viņam iespēju pārdot parādnieka īpašumu, lai ar iegūto peļņu segtu parādu. [...] Ķīlas tiesība kā prasījuma nodrošinājums samazina kreditēšanas risku."¹⁸

Otrkārt, saistības nodrošinājuma pastāvēšana pār parādnieka mantu maksātnespējas procesā ir obligāts priekšnoteikums nodrošinātā kreditora statusa iegūšanai. Tas vienlaicīgi ir arī izšķirošs kritērijs, lai noteiktu, vai konkrētais kreditors ir uzskatāms par subjektu, kas ir tiesīgs iesniegt tiesā maksātnespējas procesa pieteikumu. To nosaka Maksātnespējas likuma 61.pants. Šāda Maksātnespējas likuma norma pirmsšķietami aizskar nodrošinātā kreditora intereses, jo rodas sekojošs jautājums - kāpēc it kā privilēģētā stāvoklī nostādītais nodrošinātais kreditors nav tiesīgs iesniegt maksātnespējas procesa pieteikumu par juridiskās personas maksātnespējas procesu? Tas izriet no ķīlas tiesības būtības - kreditors var savu prasījumu apmierināt no ieķīlātās lietas. Civillikuma 1319.pants nosaka, ka ķīlas ņēmējs, kuru parādnieks nav noteiktā laikā apmierinājis, var meklēt sev apmierinājumu no ieķīlātās lietas un šajā nolūkā spert visus vajadzīgos soļus tās pārdošanai. Tātad ķīlas ņēmējam jeb ķīlas kreditoram piemīt tiesības saņemt apmierinājumu no ķīlas devēja realizējot ieķīlāto mantu Civilprocesa likuma noteiktajā kārtībā. Tādejādi šāds ķīlas ņēmējs jeb nodrošinātais kreditors izmanto Civillikumā un Civilprocesa likumā paredzētās tiesības, ar mērķi saņemt saistības izpildījumu, tāpēc tam nav paredzētas tiesības Maksātnespējas likumā iesniegt juridiskās personas maksātnespējas procesa pieteikumu. Turpretim, nenodrošinātais kreditors saskaņā ar Maksātnespējas likumu var iesniegt juridiskās personas maksātnespējas procesa pieteikumu, ja ir kāda no juridiskās personas maksātnespējas procesa pazīmēm, tai skaitā - piemērojot piespiedu izpildes līdzekļus, nav bijis iespējams izpildīt tiesas nolēmumu par parāda piedziņu no parādnieka.¹⁹ Nodrošinātais kreditors līdz ar to ir privilēģētā stāvoklī attiecībā pret nenodrošināto kreditoru maksātnespējas procesā, jo šā procesa ietvaros tiks aizsargātas viņa pirms procesa iegūtās tiesības saņemt saistības apmierinājumu no ieķīlātās mantas pārdošanas saskaņā ar Maksātnespējas likuma 116.pantu, turpretim nenodrošinātais kreditors saistības apmierinājumu saņems saskaņā ar Maksātnespējas likuma 118.pantu - no parādnieka naudas līdzekļiem, tajā skaitā līdzekļiem, kas iegūti, atsavinot parādnieka mantu (izņemot līdzekļus, kas iegūti 116.pantā noteiktajā gadījumā), vai no citiem juridiskās personas maksātnespējas

¹⁸ G.Višņakova, K.Balodis. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Lietas; Valdījums; Tiesības uz svešu lietu. Rīga: 1998, 158.lpp.

¹⁹ Maksātnespējas likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv> [aplūkots 2015.gada 20.martā]

procesa finansēšanas avotiem.

Strīdīga situācija rodas apstākļos, kad ķīlas devējs un ķīlas ņēmējs ir noslēguši ķīlas līgumu, piemēram, hipotēkas līgumu, bet darījums vēl nav koroborēts publiskajā reģistrā. Vai šāds kreditors ir uzskatāms par nodrošināto, ja abas puses darījumu jau ir noslēgušas, bet no tā izrietošā blakus saistība un lietu tiesību apgrūtinājums vēl nav ticis nostiprināts? Dr.iur. Jānis Rozenfelds raksta, ka līdz ieraksta izdarīšanai zemesgrāmatā darījums ir saistošs tikai darījuma dalībniekiem. Tas nozīmē, ka darījuma dalībnieki nevar ignorēt šī darījuma noslēgšanas faktu un izvairīties no šī darījuma sekām, tajā skaitā no ieraksta izdarīšanas zemesgrāmatā. Tajā pašā laikā pārējām personām, kuras nav minētā darījuma dalībnieki, šāds darījums līdz ieraksta izdarīšanai zemesgrāmatā nav saistošs. Pēc koroborācijas akts kļūst saistošs trešajām personām un iestājas tādas pašas sekas kā jebkura ieraksta izdarīšanas gadījumā zemesgrāmatā, respektīvi, akts iegūst vispārzināmu raksturu, neviens nav tiesīgs atsaukties uz šāda akta satura nezināšanu, un ikvienam ir tiesības pārliecināties par šāda ieraksta esamību.²⁰ No tā ir iespējams secināt, ka gadījumā, ja maksātnespējas process jau ir uzsākts, bet darījuma dalībnieki kādu iemeslu dēļ vēl nav nostiprinājuši minēto lietas apgrūtinājumu attiecīgajā publiskajā reģistrā, tas nav saistošs trešajām personām. Līdz ar to, maksātnespējas procesa dalībnieki ir tiesīgi uzskatīt, ka šāds saistības nodrošinājums nepastāv un līdz ar to nav pamata ķīlas ņēmēju atzīt par nodrošināto kreditoru.

Pastāv arī iespējama konflikta starp teoriju no vienas puses, kas nosaka, ka nodrošinātie kreditori ir nošķirti un ar tiesībām, kuras nevar tikt ierobežotas un kurām nevar kaitēt maksātnespējas procesā, un ar realitāti no otras puses, kad labākā maksātnespējas pārvaldīšana pieprasa nodrošināto īpašumu pārdošanu, tostarp arī citu īpašumu pārdošanu vienam un tam pašam pircējam. Likvidācija ir process, kas ir saistīts ar visu parādnieka mantas kopumu un viena nodrošinātā kreditora rīcība var traucēt pēc iespējas labākai īpašuma pārvaldīšanai. Ir vairākas iespējas, kā atrisināt šo mīklu. Nodrošinātajam kreditoram var liegt tiesības realizēt nodrošinājumu maksātnespējas procesā kā, piemēram, Beļģijā, vai tās var var tikt liegtas konkrētos laika posmos, kā Francijā. Ir iespējamās variācijas, kad nekustamā īpašuma pārdošanai nepieciešama administratora rīkota izsole un ieķīlātas kustamas mantas pārdošanu var rīkot nodrošinātais kreditors, kā, piemēram, Luksemburgā un Itālijā. Vācijā gan administrators, gan ķīlas ņēmējs var realizēt nekustamo mantu, bet administratoram ir noteiktas tiesības, ja manta ir nepieciešama, lai nodotu parādnieka tiesības uz uzņēmumu vai reorganizācijas plāna īstenošanā.²¹

²⁰ Rozenfelds J. Ķīlas tiesības. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 1998, 36.lpp.

²¹ Prof.W.W.McBryde; Prof.A.Flessner; Prof.S.C.J.J.Kortmann. Principles of European Insolvency Law. Law of Business and Finance, Volume 4. Kluwer Legal Publishers, 2003, p.57.

Tiesības apstrīdēt prasījumu vai prasījuma apstrīdēšanas procedūra variē dažādās tiesību sistēmās. Piemēram, Beļģijā parādnieku uzklausu tiesu debatēs un tiesa pieņem lēmumu. Vācijā prasījumi var tikt apstrīdēti kreditoru starpā vai no administratora puses kreditoru sapulcē. Itālijā katru prasību izšķir tiesa. Francijā lēmumu pieņem uzraugošais tiesnesis.²²

²² Prof.W.W.McBryde; Prof.A.Flessner; Prof.S.C.J.J.Kortmann. Principles of European Insolvency Law. Law of Business and Finance, Volume 4. Kluwer Legal Publishers, 2003. p.63.

2. NODROŠINĀTĀ KREDITORA INSTITŪTS

Maksātnespējas likums sniedz nodrošinātā kreditora tiesību un pienākumu regulējumu. Šajā nodaļā darba autore apskatīs nodrošinātā kreditora institūta saturu, analizēs tā tiesības un pienākumus un lomu maksātnespējas procesa un Maksātnespējas likuma ietvaros.

Kā iepriekšējā nodaļā jau tika aplūkots, civiltiesisku darījumu noslēgšanā, darījumu dalībnieki var vienoties par saistības nodrošinājuma nodibināšanu. Šādā gadījumā parādnieks un kreditors pamatsaistību pastiprina ar ķīlas līgumu, kas ir akcesorā saistība. Ķīlas līguma priekšmets ir lieta, kas var būt pašam parādniekam piederoša manta vai trešai personai piederoša manta, saskaņā ar Civillikumu. Kreditors izmantojot ķīlas līgumu gūst saistības nodrošinājumu, kas saistības neizpildes gadījumā, kalpo par pamatu ieķīlātās mantas atsavināšanai, lai saņemtu tam pienākošos prasījuma apmierinājumu. No šīm tiesiskajām attiecībām izriet, ka kreditors ir uzskatāms par nodrošināto kreditoru, patapinot šo nosaukumu no saistības nodrošinājuma būtības. Saskaņā ar Maksātnespējas likumu, šāds kreditors nodrošinātā kreditora statusu Maksātnespējas likuma regulētajos procesos iegūst tikai tādā gadījumā, ja tā prasījuma tiesības pret parādnieku vai trešo personu ir nodrošinātas ar komercķīlu, zemesgrāmatā vai kuģu reģistrā reģistrētu hipotēku uz parādnieka mantu. Šeit būtiski ir minēt, ka kreditoriem ir īpaši jāievēro prasījumu iesniegšanas termiņš, jo tā neievērošanas sekas ir kreditora statusa zaudēšana. Jāpiebilst, ka nodrošinātais kreditors ir tiesīgs arī atteikties no šī statusa.

Kreditoru prasījumu iesniegšanas termiņš un tā neievērošanas sekas ir norādītas Maksātnespējas likuma 73.pantā. Pēc noteiktā termiņa iztecējuma iestājas noilgums, līdz ar to kreditors zaudē kreditora statusu un savas prasījuma tiesības pret parādnieku. Saskaņā ar Civillikuma 1893.pantu - saistību tiesības izbeidzas, ja tiesīgā persona tās pienācīgi neizlieto likuma noteiktā noilguma termiņā. "Strīdos par kreditora prasījumiem pret maksātnespējīgu parādnieku piemērojamas Maksātnespējas likuma speciālās tiesību normas, kas noteic speciālu kārtību, kādā piesakāmi kreditoru prasījumi un kuru neievērojot kreditoram jāērķinās ar nelabvēlīgām sekām - noilguma iestāšanos."²³ Līdz ar to secināms, ka piemērojot Maksātnespējas likuma normas attiecībā uz prasījumu iesniegšanas termiņu kreditoriem ir jāievēro šīs speciālās normas, nevis vispārējo Civillikumā noteikto noilguma termiņu, kas ir 10 gadi, uz ko tieši norāda Civillikuma 1895.pants. Uz to ir atsaucies arī Augstākās tiesas Civillietu departments, paužot atziņu, ka nav pamata uzskatīt, ka, iestājoties Maksātnespējas

²³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 8.aprīļa spriedums lietā Nr.SPC-117/2014. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam-ar-tezem/12-nolemumi-maksatnespejas-lietas/> [aplūkots 2015.gada 17.aprīlī]

likumā paredzētajam kreditora prasījuma iesniegšanas maksimālajam termiņam, kreditors saglabātu tiesības prasīt saistību izpildījumu no maksātnespējīgā parādnieka.²⁴ "Prekluzīvs termiņš maksātnespējas procesā ir ieviests ar mērķi dot kreditoram iespēju precīzi noteiktā termiņā izmantot savas subjektīvās tiesības, bet to neizmantošanas gadījumā rēķināties ar liktenīgām sekām - noilguma iestāšanos."²⁵ Autore uzskata, ka likumā noteiktais prekluzīvais termiņš attiecas vienādi uz visiem kreditoriem, neatkarīgi no saistības pamata, no kuras izriet prasījums. Tas ir secināms pēc sistēmiskas Maksātnespējas likuma interpretācijas - 73.pants nosaka visu kreditoru prasījumu iesniegšanas termiņu un norāda prasījuma iesnieguma saturu, tostarp arī uzliekot par pienākumu nodrošinātajam kreditoram norādīt apmēru, kādā prasījums ir nodrošināts un vai kreditors atzīstams par tādu kreditoru, kura prasījuma tiesības ir atkarīgas no nosacījuma iestāšanās. Maksātnespējas likuma 77.pants regulē kreditoru prasījumu nodalīšanu divās grupās - nodrošināto un nenodrošināto kreditoru prasījumi. Līdz ar to, attiecībā uz nodrošināto kreditoru ir piemērojami ne tikai noteikumi par prasījumu iesniegšanas termiņu, bet arī tajos ietvertās sekas - termiņa neievērošanas gadījumā iestājas noilgums, kas ir par pamatu kreditora statusa un prasījuma tiesību pret parādnieku zaudēšana. Tātad, šādā gadījumā, nodrošinātais kreditors attiecībā pret parādnieku zaudē savas prasījuma tiesības, tai skaitā tiesības prasīt saņemt apmierinājumu no ieķīlātās mantas, kas izriet no ķīlas tiesības akcesorās dabas. Tas attiecas uz gadījumiem, kad nodrošinātā kreditora prasījums ir nodrošināts ar parādniekam piederošu mantu par parādnieka vai trešās personas saistību - jebkurā gadījumā ķīlas tiesība kā akcesorā saistība ir pakļauta prasījumu tiesību izbeigšanai. To pamato arī Civillikuma 1309.pants, kas nosaka, ka ķīlas tiesība izbeidzas pati no sevis, kad dzēš prasījumu, kuram tā nodibināta, vienalga, kādā kārtā tas izdarīts. "Šis noteikums izriet no tā apstākļa, ka ķīlas tiesība var pastāvēt tikai vienlaikus ar prasījumu (1280.p.). Izbeidzoties prasījumam, ķīlas tiesība izbeidzas neatkarīgi no tā, kāds bijis saistības izbeigšanās pamats: prasījuma dzēšana ar samaksu vai ieskaitu, atcēlējīgums vai noilgums."²⁶ Šeit par pamatu ir uzskatāms Maksātnespējas likumā noteiktais prasījumu iesniegšanas termiņa iztecējums - noilgums. Situācijā, kad parādnieka manta ir ieķīlāta par labu trešās personas saistībai, jāņem vērā, ka parādnieks atbild par trešās personas saistību tikai ieķīlātās mantas apmērā, līdz ar to nodrošinātais kreditors saglabā prasījuma tiesības pret trešo personu saskaņā ar nodibināto saistību un var celt prasību Civilprocesa kārtībā ārpus maksātnespējas procesa ietvariem, bet attiecībā uz parādnieku, nokavējot Maksātnespējas likumā noteikto termiņu, nodrošinātais kreditors zaudē prasījuma tiesības par apmierinājuma gūšanu no parādnieka ieķīlātās mantas.

²⁴ Turpat.

²⁵ Bērziņš G. Saistību izbeigšanās un dzēšana fiziskās personas maksātnespējas procesā. Jurista Vārds, 2013. 2.aprīlis, Nr.13 (764).

²⁶ G.Višņakova, K.Balodis. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Lietas; Valdījums; Tiesības uz svešu lietu. Rīga: 1998, 185.lpp.

Pēc tam, kad process ir uzsākts, kreditors nevar lūgt jaunas nodrošinājuma formas no parādnieka par jau esošām prasībām (ar izņēmumu Beļģijas konkordātā, kas sniedz šādu iespēju, ja tiesa ir nolēmusi, ka pastāv kaitējums jau pastāvošajām nodrošinājuma interesēm vai īpašuma tiesībām). Jebkurš pieļautais nodrošinājums pirms maksātnespējas procesa uzsākšanas var kļūt par izmeklēšanas priekšmetu kā potenciāli apstrīdamais darījums. Nodrošinājuma tiesība turpina eksistēt pēc maksātnespējas procesa uzsākšanas. Tās realizēšana ir speciālo tiesību normu priekšmets. Primāri ir jānoskaidro, vai nodrošinājuma tiesība pastāv, lai tā varētu saglabāties maksātnespējas procesā un lai tai piemistu iedarbība pēc maksātnespējas procesa uzsākšanas. Ja nodrošinājuma tiesība neturpinātu pastāvēt, to būtu grūti nosaukt par nodrošinājuma tiesību tās pamata izpratnē. Nodrošinātais kreditors nav tādā pašā pozīcijā kā pārējie (nenodrošinātie kreditori), kuriem jāceļ sūdzības iesnieguma kārtībā saskaņā ar procesa apstākļiem. Tomēr var pastāvēt ierobežojumi nodrošinājuma tiesības piemērošanā.²⁷ Šis princips ir iekļauts arī Latvijas Maksātnespējas likuma 98.pantā, nosakot, ka ķīlas līgums atzīstams par spēkā neesošu, ja ķīlas tiesība nodibināta pēc tam, kad maksātnespējas reģistrā izdarīts ieraksts par parādnieka maksātnespējas procesa pasludināšanu. Tādejādi likums aizliedz apgrūtināt parādnieka mantu ar lietu tiesībām jau uzsāktā maksātnespējas procesā, jo tas būtu pretrunā ar vispārējo principu par pirms procesa iegūto tiesību saglabāšanu, jo lai arī iepriekš iegūtās kreditoru tiesības tiktu saglabātas, tās būtu aizskartas, radot arvien jaunas prasījuma tiesības jau uzsāktā maksātnespējas procesā. Maksātnespējas likuma mērķis ir veicināt finansiālās grūtībās nonākuša parādnieka saistību izpildi un, ja iespējams, maksātnespējas atjaunošanu, piemērojot likumā noteiktos principus un tiesiskos risinājumus, tāpēc šāds aizliegums ir nosakāms šī mērķa pilnīgākai sasniegšanai un kreditoru interešu un tiesību aizsardzībai. Kā arī, tā tiktu pārkāpts kreditoru vienlīdzības princips, jo to vidū parādītos jauni nodrošinātie kreditori, kas varētu noslēgt ķīlas līgumus ar parādnieku un nesamērīgi apgrūtinot maksātnespējīgo parādnieku, tādejādi ļaunprātīgi izmantojot maksātnespējas procesu savās interesēs. Likumdevējs ir atļāvis apgrūtināt parādnieka mantu ar lietu tiesībām tikai tajā gadījumā, ja tā ir viena no procesā piemērojamām metodēm. Šīs metodes piemērošana ir ekskluzīva administratora funkcija.

Parādnieka īpašumu realizāciju sarežģī tā kreditora esamība, kuram pastāv nodrošinājums pār šiem parādnieka īpašumiem. Problēma ir konfliktā starp nodrošinātā kreditora tiesībām pārdot un administratora pienākumu pārdot. Divām pusēm piemīt tiesības realizēt parādnieka īpašumu un noteikumi ir nepieciešami, lai noteiktu prioritātes un apstākļus, kādos var vest pārdošanu. Sarežģītāki ir gadījumi, kad pastāv vairāki nodrošinājumi

²⁷ Prof.W.W.McBryde;Prof.A.Flessner; Prof.S.C.J.J.Kortmann. Principles of European Insolvency Law. Law of Business and Finance, Volume 4. Kluwer Legal Publishers, 2003, p.57.

pār vienu un to pašu parādnieka īpašumu, lai gan problemātika izriet nevis no maksātnespējas regulējuma, bet no nodrošinājuma tiesību regulējuma.²⁸ Šajā darbā netiks apskatīta ķīlas tiesības problemātika šajā aspektā, tomēr šie apstākļi ir vērā ņemami arī maksātnespējas procesā.

Francijā kreditori ar nodrošinātām tiesībām saņem labāku izturēšanos maksātnespējas procesā nekā nenodrošinātie kreditori. Ar maksātnespējas procesa uzsākšanu, visiem kreditoriem, ieskaitot nodrošinātos kreditorus, jāiesniedz prasījumi un jāpiesakās vispārējā moratorijā ("moratorium" no angļu val. - termiņš, kas nosaka visu vai konkrētu tiesisko līdzekļu, kas vērsti pret parādnieku, apturēšanu²⁹). Pastāv noteikums, ka nodrošinātie kreditori nevar realizēt tos parādnieka īpašumus, kas ir nodrošināti un tāda prasījuma apmierināšana ir aizliegta procesa laikā. Ja reorganizācijas plāns ir pieņemts, tiem tiks samaksāts saskaņā ar plānu, ja nē - mantas realizāciju noteiks tiesa vai administrators. Ieņēmumi tiks izsniegti nodrošināto kreditoru starpā saskaņā ar prasījumu reitingu jeb sarakstu, tomēr tiem saskaņā ar likumu nekad nav priekšroka - absolūtā prioritāte vienmēr tiek dota noteiktiem darbinieku prasījumiem un procesa izmaksām.³⁰ Latvijas maksātnespējas regulējumā ir atšķirīga prasījumu apmierināšanas kārtība - Maksātnespējas likums nosaka, ka darbinieku prasījumi un procesa izmaksas tiek segtas no naudas līdzekļiem, kas iegūti pārdodot parādnieka mantu, izņemot to mantu, kas ir par nodrošinājumu kalpojošā parādnieka manta. Var secināt, ka Latvijas regulējums ir labvēlīgāks nodrošināto kreditoru prasījuma apmierināšanas interesēm, lai gan mazāk labvēlīgs darbinieku kā kreditoru interesēm, jo darbinieku prasījumi tiek apmierināti tikai no parādnieka naudas līdzekļiem, tajā skaitā līdzekļiem, kas iegūti, atsavinot parādnieka mantu, vai no citiem juridiskās personas maksātnespējas procesa finansēšanas avotiem. Francijā, līdzīgi kā Latvijā, nodrošinātajam kreditoram ir jādeklarē savs prasījums, citādi tas zaudēs savas tiesības un tiks izslēgts no piedalīšanās to ienākumu sadalē, kas iegūti no parādnieka mantas pārdošanas.³¹

2.1. Nodrošinātā kreditora tiesības un pienākumi

Maksātnespējas likums regulē kreditoru tiesības un pienākumus un atsevišķi nodala nodrošinātā kreditora tiesības un pienākumus. Jāņem vērā, ka kreditoru jēdziens ir plašāks, jo

²⁸ Prof.W.W.McBryde;Prof.A.Flessner; Prof.S.C.J.J.Kortmann. Principles of European Insolvency Law. Law of Business and Finance, Volume 4. Kluwer Legal Publishers, 2003, p.58.

²⁹ Henry Campbell Black, M.A. Black's law dictionary. Sixth edition. West publishing co., 1990, p.1009.

³⁰ Prof.W.W.McBryde; Prof.A.Flessner; Prof.S.C.J.J. Kortmann. Principles of European Insolvency Law. Law of Business and Finance, Volume 4. Kluwer Legal Publishers, 2003, p.252.

³¹ Ph.H.Emilio Beltran; Ph.D.Rafael Sebastian. European Insolvency regulations. Application of the European Regulation on Insolvency Proceedings. Thomson Reuters (Legal) Limited, 2010, p.268.

tas aptver gan nodrošinātos, gan nenodrošinātos kreditorus. Otrkārt, svarīgi ir nošķirt Maksātnespējas likuma regulētos procesus - ārpustiesas tiesiskās aizsardzības procesu, tiesiskās aizsardzības procesu, juridiskās personas maksātnespējas procesu un fiziskās personas maksātnespējas procesu, lai noskaidrotu nodrošinātā kreditora tiesību saturu, jo tas ir atšķirīgs šajos procesos. Tāpēc turpmākajā nodaļā autore analizēs nodrošināto kreditoru tiesības un pienākumus, kas ir raksturīgi šiem procesu veidiem 2015.gada 1.marta Maksātnespējas likuma redakcijā.

Tiesiskās aizsardzības process (turpmāk - TAP) tiek uzsākts ar paša parādnieka pieteikumu tiesā Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā.³² Ārpustiesas tiesiskās aizsardzības procesā (turpmāk - ĀTAP) TAP pasākumu plānu izstrādā atbilstoši noteikumiem par TAP. Maksātnespējas likumā ir noteiktas sekas, kas iestājas parādniekam iesniedzot tiesā TAP pieteikumu - saskaņā ar 37.panta pirmās daļas 2.punktu spēkā stājas aizliegums nodrošinātajam kreditoram prasīt ieķīlātās parādnieka mantas pārdošanu. Šim noteikumam ir izņēmums, kas norādīts 37.panta otrajā daļā - nodrošinātais kreditors var prasīt parādnieka ieķīlātās mantas pārdošanu, ja minētais aizliegums rada būtisku kaitējumu kreditora interesēm (tajā skaitā pastāv ieķīlātās mantas iznīcināšanas draudi, ievērojami samazinājusies ieķīlātās mantas vērtība). Jāatzīmē, ka likums nedefinē, kas ir būtisks kaitējums kreditora interesēm, tātad šis jēdziens ir uzskatāms par ģenerālklauzulu, kas piepildāma ar konkrētu saturu katrā atsevišķā gadījumā. Tas var radīt konflikta situāciju nodrošināto kreditoru vidū, ja tādi procesā ir vairāki, jo iespējams nodrošinātais kreditors centīsies rast pamatojumu tam, lai tiesa atzītu, ka šādi būtiska kaitējuma draudi pastāv, līdz ar to iegūtu tiesības prasīt parādnieka mantas pārdošanu savu prasījumu apmierināšanai. Nodrošinātā kreditora intereses, autoresprāt, ir pilnīga un pienācīgā kārtā veikta saistību izpilde, bet, ja tā ir apgrūtināta parādnieka finansiālo grūtību dēļ jeb parādniekam ir uzsākts kāds no Maksātnespējas likumā regulētajiem procesiem, tad nodrošinātā kreditora intereses aptver iespējami pilnīgāku prasījuma apmierinājumu parādnieka mantas pārdošanas rezultātā. Lai īpaši aizsargātu nodrošinātā kreditora intereses TAP laikā, likumdevējs ir ietvēris likumā 41.pantu, kas norāda, ka TAP pasākumu plānā ir jānorāda kārtība, kādā tiks izpildītas no līguma izrietošās parādnieka saistības pret nodrošināto kreditoru, kā arī ir paredzēti kārtējie no līguma izrietošie maksājumi. Tātad, lai arī ir apturēts līgumsoda, likumisko procentu un novakvējuma naudas pieaugums, nodrošinātais kreditors saglabā tiesības turpināt saņemt saistības izpildījumu kārtībā, kādā tā ir noteikta ar parādnieku noslēgtajā līgumā.

Maksātnespējas likumā ir paredzēta atlīdzību nodrošinātajam kreditoram par viņa tiesību ierobežošanu tiesiskās aizsardzības procesa laikā un nodrošinātā kreditora prasījuma

³² Maksātnespējas likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv> [aplūkots 2015.gada 20.martā]

segšanas maksājumi, kā arī šo atlīdzības veidu izmaksas kārtību, kas arī ir īpaši nodrošinātajam kreditoram piemītošas tiesības. Tā pat ir noteikts, ka kreditori var izteikt iebildumus par TAP pasākumu plānu, kas ir pievienojami šim plānam. Ir noteikts, ka tiesiskās aizsardzības procesā ir aizliegts piemērot tādas metodes, kuras ierobežo kreditoru tiesības vairāk, nekā tas nepieciešams tiesiskās aizsardzības procesa pasākumu plāna sekmīgai īstenošanai un šajā likumā minētā tiesiskās aizsardzības procesa mērķa sasniegšanai.³³

Nodrošinātie kreditori ir tiesīgi saņemt TAP pasākumu plānu no parādnieka un par to tie balso prasījumu nodrošinātajā daļā un ar savu piekrišanu apliecina TAP pasākumu plāna saskaņošanu, kā arī kreditoram ir tiesības iesniegt parādniekam rakstveida iebildumus attiecībā uz TAP pasākumu plānu piecu dienu laikā pēc tā saņemšanas, saskaņā ar 42.panta noteikumiem. Šo noteikumu neievērošana ir būtisks kreditoru interešu aizskārums, kas ir kalpojais par iemeslu strīdu izskatīšanai tiesā. Saskaņā ar maksātnespējas procesa principu - tiesību saglabāšanas principu - kreditora tiesību ierobežojums, kas noteikts procesa ietvaros, nevar būt lielāks, nekā ir nepieciešams attiecīgā procesa mērķa sasniegšanai.³⁴ Lietā Nr.SPC-48/2013 lietas apstākļi ir sekojoši - tiesa apstiprināja parādnieka SIA Biznesa centrs Tomo ĀTAP pasākumu plānu, kas tika iesniegts saskaņā ar Maksātnespējas likumu un nolēma īstenot ĀTAP. Par šo tiesas lēmumu tika iesniegts prokurora protests, norādot, ka ĀTAP pieteikumam nav pievienoti dokumenti, kas apstiprina apstākļus, uz kuriem pieteikums pamatots, kā arī saskaņotais ĀTAP pasākumu plāns nav nosūtīts kreditoram AS Latvijas Krājbanka likumā noteiktajā kārtībā. Līdz ar to tiesa ir pārkāpusi Maksātnespējas likuma 40.panta trešo daļu, jo ar TAP pasākumu plānu ir jānodrošina, ka nesaskaņojošo kreditoru ieguvums, īstenojot TAP, ir vismaz tikpat liels kā gadījumā, ja šī plāna apstiprināšanas brīdī parādniekam tiktu pasludināts maksātnespējas process. Gadījumā, ja parādnieks tiktu pasludināts par maksātnespējīgu, banka savu prasījumu apmierināšanai saglabātu tiesības vērst piedziņu, gan uz parādnieka kustamo mantu kā lietu kopību, gan uz trešajām personām piederošo ieķīlāto mantu, t.sk. nekustamo īpašumu, kā arī uz galvnieka mantu, maksātnespējas procesa ietveros tā nezaudētu savas tiesības saņemt prasījumu apmierinājumu 100% apmērā. Turpretī parādnieka ĀTAP ietvaros bankas galvenais prasījums tika samazināts par 35%. Prokurors norādīja, ka bankas vērtējumā cita nodrošinātā kreditora - kompānijas Rexton Properties Ltd prasījums ir fiktīvs un radīts ar mērķi, lai izvairītos no saistību izpildes attiecībā pret banku, jo nodrošināto kreditoru grupā ĀTAP plānu ir saskaņojis tikai šis nodrošinātais kreditors, kas nodrošinātā kreditora statusu ir ieguvis, pamatojoties uz komercķīlas līgumu, kas noslēgts īsi pirms ĀTAP pasākumu plāna

³³ Maksātnespējas likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv> [aplūkots 2015.gada 20.martā]

³⁴ Turpat.

sagatavošanas. Prokuros ir arī atsaucies uz Senāta lēmumu lietā SPC-47/2012, kas norādīja, ka tiesai ir pienākums pārbaudīt vai ĀTAP pasākumu plānu saskaņojošo kreditoru prasījumu pamatā ir reālas saistības. Senāts nolēma tiesas lēmumu atcelt un apmierināt protestu, jo atzina, ka tiesa nav pietiekami novērtējusi nodrošināto kreditoru sastāvu un viņa prasījumu esamību. Šādam vērtējumam jāaptver ne tikai par pašas saistības, bet arī nodrošinājuma vērtējums.³⁵ Šī tiesu prakse norādīja uz pastāvošo problemātiku attiecībā uz TAP pasākumu plānam pievienojamo materiālu pārbaudi. Pozitīvi ir vērtējami 2015.gada 1.martā spēkā stājušies Maksātnespējas likuma grozījumi attiecībā uz administratora pienākumu izvērtēt un sniegt atzinumu par to, vai TAP pasākumu plānā norādītie kreditoru prasījumi ir pirmsšķietami (prima facie) pamatoti.

TAP īstenošanas sekas attiecībā pret nodrošināto kreditoru ir - aizliegums realizēt savas tiesības attiecībā uz TAP pasākumu plānā paredzēto ieķīlāto parādnieka mantu līdz TAP izbeigšanai un iespēja realizēt savas tiesības attiecībā uz tādu ieķīlāto parādnieka mantu, kas nav norādīta TAP pasākumu plānā. TAP pasākumu plānu ir iespējams grozīt tikai parādniekam to saskaņojot ar kreditoriem, kā arī TAP īstenošanas termiņu ir iespējams pagarināt saskaņojot to ar kreditoriem. Likumā ir ietvertas tiesības kreditoram iesniegt sūdzības par TAP pasākumu plāna izpildi, kā arī tiesības apstrīdēt administratora lēmumu par šīm sūdzībām savu interešu aizsardzībai.³⁶ Kā raksta Olafs Cers, "administrators sniedzot atzinumu par tiesiskās aizsardzības procesa plānu, savā atzinumā varēs izteikt viedokli par to, kāpēc atsevišķi kreditoru prasījumi nav atzīstami. Respektīvi, netiešā veidā administrators varēs kreditoru prasījumus noraidīt. Kaut arī likumdevējs šo procedūru sīkāk neapraksta, ir secināms, ka sekas šādai prasījumu neatzīšanai, visticamāk, ir līdzīgas kreditora prasījumu noraidīšanai"³⁷. Šim viedoklim nevar piekrist, jo saskaņā ar Maksātnespējas likuma 74.panta 4.daļu, kreditoram ir tiesības celt sūdzību par administratora lēmumu par prasījumu noraidīšanu, līdz ar to administrators drīzāk izpilda savu funkciju prasījumu izvērtēšanā, nevis ļaunprātīgi izmanto savu kompetenci netiešā veidā kreditoru prasījumus noraidot. Tā pat likumdevējs aizsargā kreditoru intereses, 40.pantā nosakot, ka TAP pasākumu plānam pievieno arī kreditoru iesniegtos un vērā ņemtus iebildumus par plānu.

Juridiskās personas maksātnespējas procesa (turpmāk - JPMNP) pieteikumu var iesniegt šādi subjekti, ja īstenojas likumā noteiktie priekšnoteikumi - nenodrošinātais kreditors (vai nodrošinātais kreditors nenodrošinātās prasījuma daļas apmērā), parādnieks, Padomes regulas

³⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2013.gada 23.oktobra lēmums lietā Nr.SPC-48/2013. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam-ar-tezem/12-nolemumi-maksatnespejas-lietas/> [aplūkots 2015.gada 17.aprīlī]

³⁶ Maksātnespējas likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv> [aplūkots 2015.gada 20.martā]

³⁷ Cers O. Maksātnespējas process civilprocesā. Jurista Vārds, 2015. 24.marts, Nr.12 (864).

Nr. 1346/2000 29.panta "a" punktā norādītā persona (galvenās procedūtas likvidators³⁸), administrators un darbinieks. Likuma 61.pants ierobežo nodrošināto kreditoru JPMNP uzsākšanā - juridiskās personas maksātnespējas procesa pieteikumu nedrīkst iesniegt nodrošinātais kreditors. Tā pat kreditors ir ierobežots savās tiesībās attiecībā uz savu nodrošināto prasījumu JPMNP pasludināšanas gadījumā - nodrošinātajam kreditoram divus mēnešus pēc juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas ir aizliegts prasīt ieķīlātās parādnieka mantas pārdošanu, pamatojoties uz 63.panta pirmo daļu.

Salīdzinot nodrošinātā kreditora tiesības TAP un JPMNP ietvaros, var secināt, ka abos gadījumos ir noteikts aizliegums nodrošinātajam kreditoram prasīt ieķīlātās mantas pārdošanu uz likumā noteiktu laika periodu - TAP gaitā līdz procesa izbeigšanai un divu mēnešu laika periodā no JPMNP uzsākšanas brīža. Pēc autores domām, šāds aizliegums ir noteikts, lai aizsargātu finansiālās grūtībās nonākuša parādnieka intereses TAP laikā un lai sekmīgāk īstenotu TAP mērķi, turpretim divu mēnešu termiņš JPMNP ir noteikts, lai, pirmkārt, aizsargātu maksātnespējīgā parādnieka intereses un, otrkārt, lai efektīvāk organizētu maksātnespējas procesu, izsludinot kreditoru prasījumu iesniegšanas termiņu. Francijā jebkāda veida rīcība, kas ir ar mērķi iegūt prasījuma samaksu no parādnieka procesa laikā ir aizliegta. Tas attiecas arī uz gadījumiem, kad parādnieka manta ir nodrošināta ar trešās personas jeb garantatora mantu - nodrošinātajam kreditoram ir aizliegts veikt jebkādas darbības, lai gūtu prasījuma apmierinājumu no trešās personas mantas. Tomēr, šim vispārīgajam noteikumam ir izņēmumi par labu nodrošinātajam kreditoram. Piemēram, tiesa var autorizēt parādnieku nekavējoties samaksāt nodrošinātajam kreditoram, kam ir nostiprināta ķīlas tiesība uz tādu parādnieka mantu, kas ir nepieciešama komercdarbības veikšanai, lai saņemtu atpakaļ šo mantu. Šis pats noteikums attiecas uz pārdevējiem, kuri ir saglabājuši īpašuma tiesības uz labumiem, par kuriem parādnieks vēl nav pilnībā norēķinājies.³⁹

Maksātnespējas likuma 13.nodaļa regulē kārtību, kādā ir iesniedzami kreditoru prasījumi maksātnespējas procesā. 73.pants nosaka, ka kreditori savus prasījumus pret parādnieku iesniedz administratoram mēneša laikā no dienas, kad maksātnespējas reģistrā izdarīts ieraksts par parādnieka maksātnespējas procesa pasludināšanu. Turpretim 73.panta otrā daļa paredz, ka - ja kreditors nokavējis šā panta pirmajā daļā minēto prasījumu iesniegšanas termiņu, viņš savu prasījumu pret parādnieku var iesniegt termiņā, kas nav ilgāks par sešiem mēnešiem no dienas, kad maksātnespējas reģistrā izdarīts ieraksts par parādnieka

³⁸ Padomes Regula (EK) Nr.1346/2000 Par maksātnespējas procedūrām. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000R1346:LV:HTML> [aplūkots 2015.gada 1.maijā]

³⁹ Ph.H.Emilio Beltran; Ph.D.Rafael Sebastian. European Insolvency regulations. Application of the European Regulation on Insolvency Proceedings. Thomson Reuters (Legal) Limited, 2010, p.268.

maksātnespējas procesa pasludināšanu, bet ne vēlāk kā līdz dienai, kad šajā likumā noteiktajā kārtībā sastādīts kreditoru prasījumu apmierināšanas plāns. Pēc šā termiņa iestājas noilgums, līdz ar to kreditors zaudē kreditora statusu un savas prasījuma tiesības pret parādnieku. Šis ir viens no būtiskākajiem noteikumiem attiecībā uz kreditoru prasījumu iesniegšanu, jo tam ir neatgriezeniskas sekas visā turpmākajā maksātnespējas procesā, kas ietekmē kreditoru tiesības, par ko autore ir jau sniegusi vērtējumu. Līdz ar to, kreditoriem ir jābūt īpaši uzmanīgiem šī termiņa ievērošanā, lai saglabātu savas prasījuma tiesības pret parādnieku. Termiņa neievērošanas gadījumā kreditors zaudē savu kreditora statusu un nepiedalās maksātnespējas procesā, kā arī prasījuma tiesības pret parādnieku netiek atjaunotas.

Likuma 73.panta piektā daļa uzliek par pienākumu nodrošinātajam kreditoram, piesakot kreditora prasījumu, norādīt apmēru, kādā prasījums ir nodrošināts. Nodrošinātais kreditors, kura prasījuma tiesības pret trešo personu ir nodrošinātas ar komercķīli, zemesgrāmatā vai kuģu reģistrā reģistrētu hipotēku uz parādnieka mantu, piesakot kreditora prasījumu, norāda par nodrošinājumu kalpojošās (ieķīlātās) parādnieka mantas vērtību maksātnespējas procesa pasludināšanas dienā. Šī arī ir viena no normām, ko likumdevējs ietvēra jaunajā 2015.gada 1.martā spēkā stājušās likuma redakcijā ar mērķi ieviest noteiktību pirms tam pastāvošajā problemātikā, kas izrietēja no saistību nodrošinājuma pastāvēšanas maksātnespējas procesā.

Likuma 75.pants nosaka, ka administrators pieņem pamatotu lēmumu par kreditora prasījuma atzīšanu, neatzīšanu vai daļēju atzīšanu. Administrators pilnībā vai daļēji neatzīst kreditora prasījumu, par kuru pastāv strīds starp parādnieku un kreditoru. Kā arī 75.panta otrā daļa precizē - kreditora prasījumu, kas nodibināts ar tiesas nolēmumu, administrators var neatzīt vai daļēji atzīt tikai tad, ja ir pierādījumi par to, ka pēc tiesas nolēmuma spēkā stāšanās parādnieks saistību izpildījis pilnībā vai daļēji. "Maksātnespējas procesā parādnieka manta tiek izmantota kreditoru prasījumu segšanai, tādēļ ir īpaši būtiski noteikt, kuri kreditoru prasījumi ir pamatoti un kuri - nav. Lai nodrošinātu objektību katra kreditora interešu ievērošanu, administrators lēmumu par kreditoru prasījumu atzīšanu pieņem, pārbaudot visu tam pieejamo informāciju par konkrēto saistību. Tomēr administrators no kreditoru prasījuma pārbaudes pienākuma ir atbrīvots, ja tiesa jau pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas prasījumu ir atzinusi par pamatotu, t.i., pieņēmusi attiecīgu tiesas nolēmumu. [...] Līdz ar to situācijā, ja parādnieks pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas apzināti nav izteicis iebildumus par nepamatoti iesniegtiem pieteikumiem par saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā, fiktīvi kreditori iegūst tiesības saņemt sava prasījuma apmierinājumu no parādnieka mantas un ietekmēt maksātnespējas procesa gaitu." ⁴⁰ Likumdevējs ir risinājis šo problemātiku grozot likumu un papildinot to ar normu, kas dod

⁴⁰ Maksātnespējas administrācijas skaidrojumi un atziņas. 2008-2014. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 114.lpp

administratoram tiesības celt apvērsuma prasību pret kreditoru, lai apstrīdētu šādu kreditora prasījumu, kas pamatots ar attiecīgajiem tiesas nolēmumiem.⁴¹

Tā kā nodrošinātā kreditora tiesības iesniegt prasījumu ir atkarīgas no nodrošinājuma pastāvēšanas pār parādnieka mantu, tad visos gadījumos ir izvērtējams, pirmkārt, vai nodrošinājums patiesi pastāv un vai tas ir reģistrēts attiecīgajā publiskajā reģistrā un, otrkārt, par kādu saistību nodrošinājums kalpo - starp kreditoru un parādnieku nodibināto saistību vai starp kreditoru un trešās personas saistību. Maksātnespējas likuma 7.pants nosaka, ka jebkurā gadījumā šāds kreditors, kuram ir nostiprināts nodrošinājums ir atzīstams par nodrošināto kreditoru, tomēr iepazīstoties ar 75.pantu ir secināms, ka nodrošinātā kreditora tiesības var ietekmēt nosacījuma esamība prasījuma tiesībās pret trešo personu un par šādu kreditora prasījumu lemj administrators.

Ja administrators nav atzinis kreditora prasījumu, attiecīgais prasījums pēc pārsūdzības termiņa beigām tiek izslēgts no kreditoru prasījumu reģistra. Kreditora prasījums netiek izslēgts no kreditoru prasījumu reģistra, ja administrators lēmums ir pārsūdzēts.⁴² Būtiska kreditora tiesība ir tiesības pārsūdzēt administrators lēmumu savu interešu aizsardzībai. Tā pat kreditoram ir tiesības tiesā pārsūdzēt administrators lēmumu par sava prasījuma neatzīšanu vai daļēju atzīšanu un administrators lēmumu par cita kreditora prasījuma atzīšanu.

Tā pat kreditoram piemīt tiesība iepazīties ar kreditoru iesniegtajiem prasījumiem un to pamatotības pierādījumiem, kas ir iekļauti kreditoru prasījumu reģistrā, saskaņā ar 79.pantu.

Jāņem vērā, ka nodrošinātais kreditors var mainīt savu statusu maksātnespējas procesa gaitā. Kā jau minēts iepriekš, tas var to zaudēt prasījuma iesniegšanas termiņa nokavējuma gadījumā vai atsakoties no šī statusa, bet tas var arī mainīt savu statusu no nodrošinātā kreditora kļūstot par nenodrošināto kreditoru 76.panta 1.daļā minētajā gadījumā - ja, pārdodot iekļāto parādnieka mantu, saņemta naudas summa, kas nesedz nodrošināto kreditoru prasījumus, attiecīgie kreditori pēc administrators lēmuma pieņemšanas prasījumu nesegtajā daļā iegūst nenodrošinātā kreditora statusu. Nodrošinātais kreditors var atteikties no statusa sistēmiski skatot Maksātnespējas likuma normas ar Civillikuma noteikumiem par ķīlas tiesību. Civillikuma 1313.pants nosaka, ka ķīlas tiesība izbeidzas arī ar ķīlas ņēmēja noteikti izsacītu atteikšanos no tās. Līdz ar to, šis noteikums ir pārņemts no Civillikuma uz Maksātnespējas likumu, saglabājot nodrošinātā kreditora tiesības atteikties no ķīlas maksātnespējas procesa ietvaros.

77.pantā visi kreditoru prasījumi ir nodalīti divās grupās - nodrošināto kreditoru prasījumi un nenodrošināto kreditoru prasījumi, kā arī, kopš 2015.gada 1.martā spēkā

⁴¹ Maksātnespējas likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv> [aplūkots 2015.gada 20.martā]

⁴² Turpat.

stājušies Maksātnespējas likuma grozījum, kas 73.panta 1.daļas 5.¹ punktā dod norādi uz kreditoru, kas atzīstams par tādu kreditoru, kura prasījuma tiesības ir atkarīgas no nosacījuma iestāšanās. Šī kreditora statusu maksātnespējas procesā autore apskatīs turpmākajā darbā.

Kreditoriem ir arī tiesības tikt informētiem no administratora par visiem maksātnespējas procesa jautājumiem un procesa gaitu. Turpretim, ja kreditoriem rodas iebildumi par administratora sniegtajām ziņām, tiem ir pienākums vērsties pie administratora. Tā pat kreditori ir tiesīgi piedalīties kreditoru sapulcē, kuras organizāciju un funkcijas autore šajā darba kontekstā neapskatīs, tomēr ir svarīgi minēt, ka kreditoru sapulce pieņem lēmumu par parādnieka mantas pārdošanas veidu vai pārdošanas termiņa pagarināšanu. Nodrošinātie kreditori piedalās arī balsošanā par administratora atcelšanu.⁴³

91.panta otrā daļa nosaka, ka kreditors vai parādnieka pārstāvis var pārsūdzēt kreditoru sapulces lēmumu, ja tas ir prettiesisks vai pretrunā ar kreditoru kopuma interesēm. Šis noteikts nav viennozīmīgs jautājums - vai attiecīgais kreditoru sapulces lēmums ir uzskatāms par pretrunā esošu kreditoru kopuma interesēm.

Cita nodrošinātajam kreditoram piemītoša tiesība ir noteikta 96.pantā - nodrošinātais kreditors var prasīt, lai administratora noslēgtais darījums tiek atzīts par spēkā neesošu, ja šis darījums attiecas uz prasījuma nodrošināšanai ieķīlāto mantu un ir aizskartas nodrošinātā kreditora intereses. Gramatiski analizējot šo normu var secināt, ka priekšnoteikums darījuma apstrīdēšanai un atzīšanai par spēkā neesošu ir darījuma attiecināmība uz ieķīlāto mantu un nodrošinātā kreditora interešu aizskārums. Šajā gadījumā procesā atkal tiek pretnostatītas divu pušu intereses - no vienas puses administratora pienākums veikt ieķīlātās mantas pārdošanu un no otras puses nodrošinātā kreditora mantiskās intereses saņemt pēc iespējas pilnīgāku sava prasījuma apmierinājumu. Tomēr šis apmierinājums ne vienmēr ir atkarīgs no administratora rīcības mantas pārdošanas procesā, jo iegūto naudas līdzekļu summa no mantas realizācijas ir pakļauta dažādiem apstākļiem, piemēram, izsoles dalībnieku griba solīšanā. Tāpēc šajā gadījumā par kreditora interesēm ir uzskatāmas tā likumīgās intereses uz taisnīgu savu tiesību aizsardzību un realizēšanu maksātnespējas procesā saskaņā ar likumu.

Šajā nodaļā autore detalizētāk neapskatīs nodrošinātā kreditora tiesības un pienākumus, kad īstenojama pāreja no juridiskās personas maksātnespējas procesa uz tiesiskās aizsardzības procesu, kā arī fiziskās personas maksātnespējas procesā, jo saskaņā ar Maksātnespējas likuma 128.pantu fiziskās personas maksātnespējas procesam tiek piemēroti JPMNP noteikumi.

Nodrošinātais kreditors ir tiesīgs prasīt par nodrošinājumu kalpojošās (ieķīlātās) parādnieka mantas pārdošanu pēc likumā noteiktā termiņa beigām, t.i., pēc diviem mēnešiem

⁴³ Maksātnespējas likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv> [aplūkots 2015.gada 20.martā]

no JPMNP pasludināšanas dienas. Likumā vairākkārtīgi ir minēts, ka kreditoram ir izvēles tiesības - pārdot mantu izolē saskaņā ar Civilprocesa noteikumiem vai vienojoties ar administratoru par mantas pārdošanu bez izsoles. Tālāka šo līdzekļu sadale ir nosakāma pēc tā, vai no ieķīlātās mantas pārdošanas iegūtie līdzekļi nosedz nodrošinātā kreditora prasījumu apmēru. Ja, pārdodot ieķīlāto parādnieka mantu, saņemta naudas summa, kas nesedz nodrošināto kreditoru prasījumus, attiecīgie kreditori pēc administratora lēmuma pieņemšanas prasījumu nesegtajā daļā iegūst nenodrošinātā kreditora tiesības.⁴⁴

Maksātnespējas likuma 21.nodaļa regulē kreditoru prasījumu apmierināšanu JPMNP. Attiecībā uz nodrošinātajiem kreditoriem, likumā ir noteikta prasījumu segšanas kārtība, kas paredz - no naudas līdzekļiem, kas iegūti, pārdodot parādnieka uzņēmumu, vispirms tiek segtas ar mantas pārdošanu saistītās izmaksas un nodrošināto kreditoru prasījumi ieķīlātās mantas vērtības apmērā, bet ne vairāk kā nodrošinājuma apmērā. Kārtība, kādā tiks segti visi prasījumi (tai skaitā, darbinieku prasījumi un citi) un JPMNP izmaksas ir noteicama prasījumu segšanas plānā katrā maksātnespējas procesā atsevišķi, kas tiek sastādīts saskaņā ar 118.pantu. Respektīvi, parādnieka naudas līdzekļi ir nošķirami divās daļās - visi naudas līdzekļi, izņemot tie, kas saņemti, pārdodot ieķīlāto mantu un naudas līdzekļi, kas iegūti no ieķīlātās mantas pārdošanas. Šeit svarīgi ir atzīmēt ar 2015.gada 1.martu spēkā stājušos grozījumus - 118.pants papildināts ar 118.¹ pantu, kas nosaka kreditoru prasījumu segšanas kārtību, ja pieteikts tāda nodrošinātā kreditora prasījums, kura prasījuma tiesības atkarīgas no nosacījuma iestāšanās. Nodrošinātā kreditora tiesības šī panta kontekstā jeb nosacīti nodrošinātā kreditora tiesības un ar tām saistītie problēmjautājumi tiks aplūkoti nākamajā nodaļā.

2.2. Nosacīta nodrošināta kreditora institūts

Ar 2015.gada 1.martu stājās spēkā Maksātnespējas likuma grozījumi, kas ieviesa jaunu, līdz šim Latvijas maksātnespējas regulējumā nebijušu institūtu. Lai arī likums joprojām izdala divas, līdz šim jau zināmās kreditoru grupas - nodrošinātie un nenodrošinātie kreditori - likums tika papildināts ar šādām normām: 73.panta ceturtās daļas 5¹.punktu - kreditori savā iesniegumā norāda, vai kreditors atzīstams par tādu kreditoru, kura prasījuma tiesības ir atkarīgas no nosacījuma iestāšanās, kā arī prasījuma apmēru un datumu (ja tāds ir zināms), līdz kuram nosacījumam jāiestājas; 75.panta 2.¹ daļu - nodrošinātā kreditora prasījumu, kas pret trešo personu ir nodrošināts ar komercķīlu, zemesgrāmatā vai kuģu reģistrā reģistrētu hipotēku uz parādnieka mantu un kas ir atkarīgs no nosacījuma iestāšanās, administrators var

⁴⁴ Maksātnespējas likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv> [aplūkots 2015.gada 20.martā]

neatzīt, ja ir pamatotas šaubas par to, ka nosacījums iestāsies.⁴⁵ Iepazīstoties ar šīs normas saturu, publikācijās izdevumā Jurista Vārds jēdziens "tāds kreditors, kura prasījuma tiesības ir atkarīgas no nosacījuma iestāšanās" tiek saukts par nosacītu nodrošināto kreditoru. Tātad, nosacīts nodrošināts kreditors ir tāds kreditors, kas būs ieguvis nodrošinātā kreditora statusu tādā gadījumā, ja izpildīsies priekšnoteikums - nosacījuma iestāšanās.

Civillikuma 1289.pants nosaka, kad ar ķīlas tiesību nodrošināts nosacīts prasījums, tā pa nosacījuma svārstības laiku nav spēkā. Bet tiklīdz nosacījums iestāties, ķīlas tiesība uzskatāma par radušos jau tās nodibināšanas laikā. Ja tomēr nosacījums ir tāds, ka to nevar izpildīt bez parādnieka gribas, tad ķīlas tiesība stājas spēkā tikai no tā laika, kad nosacījums iestāties. "Ķīlas tiesība nevar pastāvēt, ja nav prasījuma (1280.p.). Tāpēc gadījumos, kad ar ķīlu tiek nodrošināts nosacīts prasījums, laikā, kamēr nav iestāties nosacījums un nav zināms, vai tas iestāsies, nav prasījuma tiesības un ķīlas tiesība nevar pastāvēt. Pa nosacījuma svārstības laiku kreditors var veikt tikai pasākumus ķīlas saglabāšanai, jo, iestājoties nosacījumam un prasības tiesībai, ķīlas tiesība uzskatāma par radušos no tās nodibināšanas brīža. [...] Ķīlas tiesība var būt saistīta ar kādu nosacījumu vai termiņu it īpaši, ja tiek ieķīlātas vēl neesošas lietas. Šajos gadījumos ķīlas tiesība stājas spēkā, iestājoties nosacījumam vai termiņam."⁴⁶ Secināms, ka ar jēdzienu nosacījums jāsaprot līgumā ietverts nosacījums, kura neizpildes vai nepienācīgas izpildes rezultātā kreditoram iestājas prasījuma tiesības. Piemēram, ja parādnieks termiņā neatmaksā aizdevuma summu, tad parādniekam ir pienākums nekavējoties samaksāt kreditoram līgumsodu noteiktu procentu apmērā no aizdevuma summas. Šādā gadījumā kreditors ir uzskatāms par nosacītu kreditoru, jo prasījums ir atkarīgs no nosacījuma iestāšanās. Turpretim maksātnesējas procesa ietvaros, gadījumā, ja kreditora prasījums pret trešo personu ir nodrošināts ar parādniekam piederošu mantu, tad nosacījums varētu izpausties šādi - ja trešā persona termiņā neatmaksā aizdevuma summu, tad šāda nosacījuma iestāšanās gadījumā, kreditors iegūst ķīlas tiesības uz parādnieka mantu.

Mūsdienu aktīvajā komerciālajā apritē nereti parādnieks ir noslēdzis vairākus darījumus ar dažādiem kreditoriem, gan par dažādiem saistību priekšmetiem un par dažādām darījumu summām, gan ar atšķirīgiem šī darījuma nosacījumiem, piemēram, samaksas veikšanas termiņiem un to neievērošanas sekām. Ņemot vērā līguma noslēgšanas brīvības un pušu privātautonomijas principus, uzsākot maksātnespējas procesu, parādniekam var būt konstatējamās ne tikai tādas saistības, kuras ir nodrošinātas ar parādniekam piederošu mantu, bet arī tādas, kuras ir dibinātas starp kreditoru un trešo personu un kurām par labu parādnieks

⁴⁵ Maksātnespējas likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv> [aplūkots 2015.gada 20.martā]

⁴⁶ G.Višņakova, K.Balodis. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Lietas; Valdījums; Tiesības uz svešu lietu. Rīga: 1998, 166.lpp.

ir nodibinājis ķīlas tiesību uz sev piederošu mantu. Maksātnespējas procesa ietvaros daļai celto prasījumu izpildes termiņš var jau būt vai vēl nebūt iestājies, bet var pastāvēt arī tādi prasījumi, kuri ir atkarīgi no nosacījuma. Tomēr tas nedod parādniekam tiesības "aizmirst" par tādu saistību izpildi un prasījumu pastāvēšanu maksātnespējas procesā, kas ir atkarīgi no nosacījuma iestāšanās. Galvenais priekšnoteikums šāda kreditora prasījuma atzīšanai ir saistības nodrošinājuma reģistrācija, prasījuma iesniegšanas termiņa ievērošana, prasījuma pirmsšķietama pamatotība un administratora vērtējums par nosacījuma iestāšanās iespējamību. Nosacīts nodrošināts kreditors nav tiesīgs iesniegt juridiskās vai fiziskās personas maksātnespējas procesa pieteikumu, jo tam piemīt prasījuma tiesības pret trešo personu, kas ir nodrošinātas ar parādniekam piederošu mantu, un kas ir atkarīgas no nosacījuma iestāšanās. Respektīvi, tam nav ķīlas tiesības pirms nosacījuma iestāšanās un līdz ar to, tam nav no pamatsaistības izrietošu tiesību pret maksātnespējīgo parādnieku.

Kā raksta Mag.iur. Gaidis Bērziņš, likumdevējs ir ieviesis gan terminu "kreditors, kura prasījuma tiesības atkarīgas no nosacījuma iestāšanās" jeb "nosacīts nodrošinātais kreditors", gan attiecīgo tiesību institūtu. Mērķis - risināt tā sauktās trijstūra attiecības - situācijas, kad parādnieka manta kalpo trešās personas saistību nodrošinājumam. Turpmāk šādam kreditoram, piesakot savu kreditora prasījumu, būs jānorāda, ka prasījuma tiesības ir atkarīgas no nosacījuma iestāšanās, kā arī prasījuma apmērs un datums (ja tāds ir zināms), līdz kuram nosacījumam jāiestājas, un nodrošinājumu kalpojošās (ieķīlātās) parādnieka mantas vērtība maksātnespējas procesa pasludināšanas dienā. [...] Praksē iespējamās dažādas situācijas, piemēram, vai parādnieka iespējamā saistību neizpilde nākotnē var būt par pamatu apgalvojumam par to, ka iestāsies nosacījums, līdz ar to pamatam kreditora prasījuma atzīšanai? Šādus un līdzīgus jautājumus (strīdus) acīmredzot vērtēs tiesa.⁴⁷ Iepazīstoties ar 2015.gada 1.martā spēkā stājušos Maksātnespējas likuma redakciju, ir secināms, ka likumdevējs nav definējis šo institūtu, bet to ir norādījis nodaļā par kreditoru prasījumiem un par kreditoru prasījumu apmierināšanas kārtību. Autore izsaka priekšlikumu grozīt Maksātnespējas likumu un papildināt ar 7.¹ pantu šādā redakcijā - "Nosacīts nodrošināts kreditors ir kreditors, kura prasījums pret trešo personu ir nodrošināts ar komercķīlu, zemesgrāmatā vai kuģu reģistrā reģistrētu hipotēku uz parādnieka mantu un kas ir atkarīgs no nosacījuma iestāšanās". Grozījumu mērķis ir norādīt uz nosacīta nodrošināta kreditora institūta terminu Maksātnespējas likuma nodaļā "Likuma mērķis un likumā lietotie termini", tā kā likumdevējs ir ieviesis šo institūtu nodaļā "Kreditoru prasījumi". Šī termina definēšana ir nepieciešama ne tikai kreditoru prasījumu grupēšanā, bet arī to nodalīšanā pēc to prasījumu

⁴⁷ Bērziņš G. Aktuālie grozījumi Maksātnespējas likumā: kas un kāpēc mainījies. Jurista Vārds, 2015. 3.marts, Nr.09 (861).

veidiem.

Maksātnespējas likuma grozījumi attiecas arī uz šādu kreditoru prasījumu neatzišanu, ja administratoram ir pamatotas šaubas par to, vai nosacījums iestāsies.⁴⁸ Autoresprāt, par pamatu šādiem likuma grozījumiem kalpo princips, ka parādnieks personīgi neatbild par trešās personas saistībām, jo ķīlas tiesība ir liettisiska rakstura, līdz ar to, trešās personas saistības neizpilde vai nepienācīga izpilde ir trešās personas personiskā atbildība, ko tā ir uzņēmusies nodibinot saistību tiesību. Tā kā maksātnespējīgais parādnieks ir rīkojies saskaņā ar savām īpašuma tiesībām un savu mantu apgrūtinājis ar lietu tiesībām par labu trešās personas saistībai, tad iestājoties parādnieka maksātnespējai, ir jāņem vērā visu trīs pušu tiesiskās intereses. Šādā gadījumā nosacīts nodrošinātais kreditors būs tiesīgs iesniegt prasījumu pret parādnieku, ja pamatsaistība ir noslēgta starp kreditoru un trešo personu un par tās nodrošinājumu kalpo parādniekam piederoša manta. Ja kreditors ir nodibinājis pamatsaistību ar maksātnespējīgo parādnieku, no kuras izrietošais prasījums ir atkarīgs no nosacījuma iestāšanās un nodrošināts ar parādniekam piederošu mantu - tad neatkarīgi no prasījuma nosacījumiem, kreditoram piešķirams nodrošinātā kreditora statuss.

Nosacīta nodrošināta kreditora prasījums ir pakļauts administratora vērtējumam par nosacījuma iestāšanās iespējamību, ņemot vērā arī nosacījuma iestāšanās termiņu, ja tāds ir zināms. Administrators ir tiesīgs prasījumu neatzīt, ja tam pastāv pamatotas šaubas un šāds lēmums ir pārsūdzams likumā noteiktajā kārtībā.⁴⁹

Maksātnespējas likuma 118.¹ pants nosaka kreditoru prasījumu segšanas kārtību, ja pieteikts tāda nodrošinātā kreditora prasījums, kura prasījuma tiesības atkarīgas no nosacījuma iestāšanās. Naudas līdzekļi, kas ir iegūti no parādnieka mantas pārdošanas, kas kalpo par nodrošinājumu nosacīta nodrošinātā kreditora prasījumam, administrators deponē Maksātnespējas administrācijas speciāli izveidotajā kontā Valsts kasē līdz brīdim, kad nodrošinātais kreditors iesniedzis Maksātnespējas administrācijai paziņojumu par nosacījuma iestāšanos. Ja nosacīts nodrošināts kreditors nav iesniedzis Maksātnespējas administrācijai paziņojumu par nosacījuma iestāšanos līdz šā panta otrajā vai trešajā daļā noteiktajam termiņam, šā panta pirmajā daļā minētie naudas līdzekļi tiek izmaksāti atbilstoši šā likuma 118.panta noteikumiem. Minētie naudas līdzekļi glabājami ne ilgāk kā trīs gadus pēc tam, kad ieķīlātā manta ir pārdota par labu nosacītam nodrošinātajam kreditoram, vai piecus gadus no parādnieka maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas atkarībā no tā, kurš no šiem termiņiem iestājas agrāk. Kā arī, nosacīts nodrošinātais kreditors var iesniegumā norādīt nosacījuma iestāšanās datumu, līdz kuram naudas līdzekļi ir glabājami. Ministru kabineta

⁴⁸ Maksātnespējas likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv> [aplūkots 2015.gada 20.martā]

⁴⁹ Turpat.

noteikumi Nr.89 nosaka kārtību, kādā deponējami un izmaksājami naudas līdzekļi, ja maksātnespējas procesā pārdota parādnieka manta, kas kalpojusi par nodrošinājumu tāda nodrošinātā kreditora prasījumam, kura prasījuma tiesības ir atkarīgas no nosacījuma iestāšanās. Noteikumos aprakstīta naudas līdzekļu izmaksas kārtība gadījumos, ja paliek deponēto līdzekļu atlikums vai kreditors nav paziņojis Maksātnespējas administrācijai par nosacījuma iestāšanos likumā paredzētajā kārtībā - šajos gadījumos naudas līdzekļi ir izmaksājami administratoram pārējo kreditoru prasījumu segšanai, ja maksātnespējas process nav pabeigts vai novirzāmi kreditoru prasījumu segšanai, ja maksātnespējas process ir pabeigts.⁵⁰ Maksātnespējas likums un minētie Ministru kabineta noteikumi nesniedz paskaidrojumu par to, kā rīkoties gadījumā, ja visi kreditori ir saņēmuši prasījumu apmierinājumu saskaņā ar prasījumu segšanas plānu. Autore izvirza priekšlikumu minēto Ministru kabineta noteikumu grozījumiem - tie būtu jāpapildina ar normu, kas nosaka, ja maksātnespējas procesa kreditoru segšanas plāns ir izpildīts Maksātnespējas likumā noteiktajā kārtībā, atlikušie deponētie naudas līdzekļi ir izmaksājami parādniekam. Autore uzskata, ja parādnieks - juridiska persona - pēc maksātnespējas procesa ir likvidēts, bet ir saglabāties deponēto naudas līdzekļu atlikums, tas ir sadalāms starp juridiskās personas dalībniekiem saskaņā ar Komerclikuma noteikumiem par sabiedrības mantas sadali likvidācijas gadījumā.

Likuma piemērotājiem var rasties sekojošs jautājums - kurai kreditoru grupai ir piederīgs nosacīts nodrošinātais kreditors un secīgi, kuras kreditoru grupas tiesības un pienākumi tam piemīt? Ir jāveic šī institūta teleoloģiska analīze, lai sekmīgi atbildētu uz šo jautājumu. Maksātnespējas likuma 73.panta ceturtās daļas 5.¹ punkts norāda, ka kreditors iesniegumā norāda, vai tas ir atzīstams par tādu kreditoru, kura prasījuma tiesības ir atkarīgas no nosacījuma iestāšanās. Gramatiski tulkojot šo likuma normu, varētu secināt, ka tas attiecas uz visiem maksātnespējīgā parādnieka kreditoriem - gan nodrošinātajiem, gan nenodrošinātajiem kreditoriem. Tomēr turpmākais 75.pants uzliek pienākumu administratoram pieņemt lēmumu par kreditoru prasījumu atzīšanu, neatzīšanu vai daļēju atzīšanu un kopš 2015.gada 1.marta spēkā esošajiem grozījumiem minētais pants ir papildināts ar 2.¹ daļu, kas nosaka, ka nodrošinātā kreditora prasījumu, kas pret trešo personu ir nodrošināts ar parādniekam piederošu mantu un kas ir atkarīgs no nosacījuma iestāšanās, administrators var neatzīt, ja ir pamatotas šaubas par to, ka nosacījums neiestāsies. Secināms, ka nosacīta nodrošinātā kreditora statuss var tikt piešķirts tikai tādiem nodrošinātajiem kreditoriem, kuriem ir prasījuma tiesības pret trešo personu, kas ir nodrošinātas ar

⁵⁰ Kārtība, kādā deponējami un izmaksājami naudas līdzekļi, ja maksātnespējas procesā pārdota parādnieka manta, kas kalpojusi par nodrošinājumu tāda nodrošinātā kreditora prasījumam, kura prasījuma tiesības ir atkarīgas no nosacījuma iestāšanās: Ministru kabineta 2015.gada 24.februāra noteikumi Nr.89. Pieejams: <http://likumi.lv> [aplūkots 2015.gada 10.aprīlī]

maksātnespējīgā parādnieka mantu. Kā minēts iepriekš - Civillikuma 1289.pants nosaka, kad ar ķīlas tiesību nodrošināts nosacīts prasījums, tā pa nosacījuma svārstības laiku nav spēkā, bet tiklīdz nosacījums iestāties, ķīlas tiesība uzskatāma par radušos jau tās nodibināšanas laikā. Autore secina, ka nosacīta nodrošinātā kreditora tiesības maksātnespējas procesā, kā arī pēc tā izbeigšanas, ir atkarīgas no nosacījuma ietāšanās. Attiecībā pret maksātnespējīgo parādnieku pirms nosacījuma ietāšanās šāds kreditors ir uzskatāms par potenciāli nodrošināto kreditoru - jo nosacījums vēl nav iestāties, līdz ar to nepastāv prasījuma tiesības pret trešo personu, bet kreditors potenciāli var kļūt par ķīlas kreditoru tiesiskajās attiecībās ar parādnieku. Līdz ar to, nosacīti nodrošinātajam kreditoram pirms nosacījuma ietāšanās nav tiesību iesniegt tiesā JPMNP pieteikumu, tā pat kā nodrošinātajam kreditoram. Bet šāds kreditors ir tiesīgs iesniegt savu prasījumu administratoram un aizsargāt savas kreditora intereses maksātnespējas procesā, iegūstot nosacīta kreditora statusu. Līdz ar nosacījuma ietāšanos, nosacīti nodrošinātais kreditors iegūst prasījuma tiesības pret trešo personu par noslēgto pamatsaistību izpildi un līdz ar to, nodrošinātā kreditora statusu attiecībā uz parādnieku, kura manta kalpo par šīs saistības nodrošinājumu. Maksātnespējas procesā nosacīts nodrošināts kreditors nav ietverams ne nodrošināto, ne nenodrošināto kreditoru grupā, jo tā tiesības ir aprobežotas ar nosacījuma ietāšanās iespējamību. Tomēr tas saglabā kreditora statusu, jo tam ir nodibināta pamatsaistība ar trešo personu un saistības nodrošinājums pār parādniekam piederošu mantu. Lai arī nosacīti nodrošināta kreditora tiesības pret parādnieku ir ierobežotas ar nosacījuma ietāšanos, šāds kreditors ir tiesīgs iesniegt savu prasījumu administratoram un aizsargāt savas kreditora intereses saskaņā ar maksātnespējas procesa principiem. No tā izriet nepieciešamība veikt Maksātnespējas likuma grozījumus un 77.pantu papildināt ar sekojošiem grozījumiem: Administrators sadala iesniegtos kreditoru prasījumus divās šādās grupās: 1) nodrošināto kreditoru prasījumi, un tādu kreditoru, kuru prasījuma tiesības pret trešo personu ir nodrošināts ar komercķīlu, zemesgrāmatā vai kuģu reģistrā reģistrētu hipotēku uz parādnieka mantu un kas ir atkarīgs no nosacījuma ietāšanās, prasījumi; 2) nenodrošināto kreditoru prasījumi. Un sistēmiski ir jāgroza 75.panta otrā daļa: Kreditoru prasījumu reģistrā administrators ieraksta šādas ziņas: 3¹) kreditora prasījuma, kas pret trešo personu ir nodrošināts ar komercķīlu, zemesgrāmatā vai kuģu reģistrā reģistrētu hipotēku uz parādnieka mantu un kas ir atkarīgs no nosacījuma ietāšanās, pamats.

Ja nodrošinātais kreditors nav paziņojis par nosacījuma ietāšanos Maksātnespējas likuma 118.¹ pantā norādītajos termiņos, naudas līdzekļi, kas iegūti no tādas parādnieka mantas pārdošanas, kas kalpo par nosacīti nodrošinātā kreditora prasījuma nodrošinājumu, tiek izmaksāti atbilstoši likuma 118.pantam. Skatot šo tiesību institūtu sistēmiski ar citām

Maksātnespējas likuma normām, var secināt, ka likumdevējs ir aizsargājis šāda kreditora statusu, nosakot, ka iegūtie līdzekļi no tādas parādnieka mantas, kas ir kalpojusi par nodrošinājumu nosacīta nodrošināta kreditora saistībai, ir glabājami līdz administratoram ir pārliecība, ka nosacījums patiesi ir iestājies vai pretēji - nav iestājies likumā noteiktā termiņā. Atkarībā no šī nosacījuma iestāšanās, naudas līdzekļi ir novirzāmi nosacīta nodrošināta kreditora prasījuma apmierināšanai vai pārējo procesā iesaistīto kreditoru prasījumu apmierināšanai. Tomēr tas neizslēdz noteikumu, ka procesa gaitā ir jāievēro nosacīta nodrošināta kreditora interešu aizsardzība un uz to jāattiecina visi maksātnespējas procesa principi, it īpaši tiesību saglabāšanas princips.

2.3. Kreditoru interešu aizsardzība

Maksātnespējas likuma 6.pantā ir uzskaitīti tiesiskās aizsardzības un maksātnespējas procesu vispārējie principi, kuri jāievēro procesu gaitā un šā likuma mērķa sasniegšanā, un tie ir attiecināmi uz visiem procesa dalībniekiem un tajā iesaistītajām personām. Šajā apakšnodaļā autore apskatīs tos maksātnespējas procesa principus, kas ir it īpaši svarīgi nodrošinātā kreditora tiesību un interešu aizsardzībai, kā šie principi ietekmē nodrošināto kreditoru viņa tiesību realizācijā un kāda ir līdzšinējā problemātika šo principu ievērošanā tiesu praksē.

Autoresprāt, jāapskata trīs principi, kuriem ir būtiska nozīme attiecībā uz nodrošināto kreditoru maksātnespējas procesā, tie ir - tiesību saglabāšanas princips, kreditoru vienlīdzības princips un saistību izpildes princips. Kopsakarā ar nodrošinātā kreditora institūta būtību, svarīgi ir sīkāk apskatīt tiesību saglabāšanas principu. Maksātnespējas procesa likuma 6.panta pirmās daļas 1.punktā ir noteikts tiesību saglabāšanas princips - procesā tiek ievērotas pirms procesa iegūtās kreditoru tiesības, kreditora tiesību ierobežojums, kas noteikts procesa ietvaros, nevar būt lielāks, nekā ir nepieciešams attiecīgā procesa mērķa sasniegšanai. No likuma izriet, ka tiesības, ko kreditors ir ieguvis pirms procesa uzsākšanas, tiek ievērotas, bet no otras puses - var tikt ierobežotas procesa ietvaros. Secināms, ka pirms procesa iegūtās tiesības nav absolūtas un kreditora intereses noteiktā mērā var tikt ierobežotas, kas līdz ar to var novest pie kreditoru interešu aizskārums. Tādēļ kreditors var likumā noteiktajā kārtībā realizēt tiesību aizsardzības līdzekļus. Pirms procesa iegūtās tiesības ir prasījuma tiesības pret parādnieku vai trešo personu par saistības izpildi un ķīlas tiesības, kas izriet no saistības nodrošinājuma pār parādniekam piederošu mantu un ir nostiprinātas kādā no attiecīgajiem publiskajiem reģistriem. Šis princips ir sistēmiski jāskata ar Maksātnespējas likuma 40.pantu, kas nosaka, ka tiesiskās aizsardzības procesa pasākumu plāna uzdevums ir nodrošināt, lai

plānu nesaskaņojušo kreditoru ieguvums, īstenojot tiesiskās aizsardzības procesu, ir vismaz tikpat liels kā gadījumā, ja šā plāna apstiprināšanas brīdī parādniekam tiktu pasludināts maksātnespējas process. Jāņem vērā, ka balsošana par tiesiskās aizsardzības procesa pasākumu plānu notiek atsevišķi nodrošināto un nenodrošināto kreditoru grupās un tiesiskās aizsardzības procesa pasākumu plāns ir obligāts, un tas ir saistošs arī kreditoriem, kuri nav devuši piekrišanu⁵¹. Tas praksē radīja situācijas, kas tika vērstas uz nodrošināto kreditoru interešu apiešanu, jo saskaņā ar likumu, nodrošinātais kreditors nav tiesīgs iesniegt juridiskās personas maksātnespējas pieteikumu tiesā, bet attiecībā uz ārpus tiesas un tiesiskās aizsardzības procesiem - pieteikumu iesniedz pats parādnieks. Tādos gadījumos parādnieks var ļaunprātīgi izmantot kreditoru kopuma jēdzienu, nodibinot saistības ar jauniem kreditoriem pirms minēto pieteikumu iesniegšanas tiesā, tādā veidā paplašinot savu kreditoru loku ar fiktīviem kreditoriem un netiešā veidā iegūstot lielāku balsu pārsvaru savu interešu realizēšanai TAP pasākumu plāna saskaņošanas stadijā. Šāda rīcība ir absolūti pretēja likumā iekļautajai normai, kas nosaka, ka TAP pasākumu plāna uzdevums ir nodrošināt, lai plānu nesaskaņojušo kreditoru ieguvums, īstenojot tiesiskās aizsardzības procesu, ir vismaz tikpat liels kā gadījumā, ja šā plāna apstiprināšanas brīdī parādniekam tiktu pasludināts maksātnespējas process⁵². Kreditoru kopuma intereses aizsargā patvaļas aizlieguma princips - kreditors un parādnieks nevar veikt individuālas darbības, kas nodara kaitējumu kreditoru kopuma interesēm. "Lai arī visus kreditorus vieno interese par sava prasījuma apmierināšanu (kreditora intereses plašākā nozīmē), tomēr šo interešu realizācijai gan maksātnespējas procesa, gan tiesiskās aizsardzības procesa gaitā Maksātnespējas likums ļauj izmantot dažādas metodes. Līdz ar to katra kreditora izpratne par to, kā efektīvāk savas intereses aizsargāt (kreditora intereses šaurākā nozīmē), var būt atšķirīga. Tādēļ, lai varētu nodrošināt efektīvu maksātnespējas procesu un tiesiskās aizsardzības procesu norisi, šo procesu virzību ietekmējošu lēmumu pieņemšanai nav nepieciešama vienbalsīga kreditoru piekrišana, t.i. kreditoru vairākums ir tiesīgs kreditora mazākuma intereses (šaurākā nozīmē) ierobežot. Līdz ar to praktiski vienmēr būs tādi kreditori, kuri kreditoru vairākuma pieņemtos lēmumus uzskatīs par savām interesēm neatbilstošus. [...] Kreditoru kopuma interešu aizsardzība vienlaicīgi nozīmē arī to, ka katra atsevišķa kreditora intereses nevar būt nozīmīgākas par visu pārējo kreditoru interesēm."⁵³ Vācijas maksātnespējas likums tradicionāli piešķir kreditoriem ievērojamu kontroli maksātnespējas procesā. "Kreditoru kontrole" vai "kreditoru autonomija" ir apstiprināta un pat paplašināta likuma reformās. Pamatideja ir - tikai tiem, kam piemīt spēkā esoša finansiāla ietekme, ir izšķiroša ietekme procesā. Sekojoši, darbiniekiem

⁵¹ Maksātnespējas likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv> [aplūkots 2015.gada 20.martā]

⁵² Turpat.

⁵³ Maksātnespējas administrācijas skaidrojumi un atziņas. 2008-2014. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 26.lpp.

vai valsts aģentūrām, ja vien tie nav kreditori vai vēlas dot ieguldījumu vai citus finansiālus labumus, nepiemīt kontrolējoša ietekme pat modernizētajā likumā.⁵⁴

Uz tiesību saglabāšanas principa ievērošu vairākkārtīgi ir atsaucies Senāts savos nolēmumos, uzsverot šā principa nozīmi tieši šādos uz nodrošinātā kreditora interešu apiešanu radītos gadījumos. Iepriekšējā nodaļā apskatītā lieta Nr.SPC-48/2013 uzskatāmi norāda, ka spēkā esošais maksātnespējas regulējums nav pietiekami efektīvs, lai nodrošinātu nodrošināto kreditoru interešu aizsardzību un praksē sastopami gadījumi, kad parādnieks ir spējis izmantot šo vājo aizsardzības mehānismu, lai ļaunprātīgi izmantotu maksātnespējas procesu un netaisnīgi iedzīvotos. Tomēr ir jāsecina, ka šādi darījumi pirms ārpus tiesiskās vai tiesiskās aizsardzības procesa uzsākšanas un pasākumu plāna izveides ir grūti pierādāmi kā fiktīvi darījumi, jo saskaņā ar Civilprocesa likumu puses realizē sacīkstes principu, kas ļauj pusēm iesniegt pierādījumus, kādus tās uzskata par nepieciešamiem savu interešu un tiesību aizsardzībai. Pozitīvi ir vērtējams Maksātnespējas likuma 96.pantā noteiktais, ka administratoram ir pienākums izvērtēt parādnieka darījumus un celt tiesā prasību par attiecīgā darījuma atzīšanu par spēkā neesošiem neatkarīgi no šā darījuma veida.

Lietā Nr.SPC-27/2014 Sentāts pauž šādu atziņu: "Vienlaikus jāatzīmē, ka kreditora prasījumu samazināšana pretēji viņa gribai nav izmantojama atrauti no Maksātnespējas likuma un tiesiskās aizsardzības procesa mērķiem un principiem. Savukārt Maksātnespējas likuma mērķi un principi nedrīkst tikt iztulkoti un izmantoti pretēji Satversmes 105.pantā noteiktajām pamattiesībām uz īpašumu. Tiesai, konstatējot prasījuma tiesību būtisku samazināšanu un mēģinājumu dzēst šo prasījumu nodrošinošo hipotēku bija jāpievēršas piemērojamo tiesību normu sistēmiskajai un teleoloģiskai iztulkošanai Satversmes 105.panta un Maksātnespējas likuma mērķu un principu kontekstā. Jo īpaši rūpīgi tas tiesai bija jādara tādēļ, ka prasījuma tiesību samazinājums par 75-80% ir netipisks komercdarbībai un turklāt konkrētajā gadījumā ir noticis bez kreditora piekrišanas".⁵⁵

Lai arī likums uzliek par pienākumu administratoram izvērtēt parādnieka noslēgtos darījumus, šī norma attiecas tikai uz tādiem darījumiem, kas ir slēgti pēc juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas vai triju gadu laikā pirms maksātnespējas pasludināšanas dienas. Līdz ar to, administratora pienākums nav izvērtēt tos darījumus, kas ir slēgti pirms ĀTAP vai TAP vai šo procesu laikā. Kā arī šo problemātiku nerisina 96.panta 3.daļa, nosakot, ka nodrošinātais kreditors var prasīt, lai administratora noslēgtais darījums

⁵⁴ Prof.W.W.McBryde; Prof.A.Flessner; Prof.S.C.J.J.Kortmann. Principles of European Insolvency Law. Law of Business and Finance, Volume 4. Kluwer Legal Publishers, 2003, p.337.

⁵⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 31.oktobra spriedums lietā Nr.SPC-27/2014. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam-ar-tezem/12-nolemumi-maksatnespejas-lietas/> [aplūkots 2015.gada 17.aprīlī]

tiek atzīts par spēkā neesošu, ja šis darījums attiecas uz prasījuma nodrošināšanai iekļāto mantu un ir aizskartas nodrošinātā kreditora intereses. Pamatojums tam ir sekojošs - nodrošinātā kreditora intereses var tikt aizskartas ne tikai slēdzot darījumus par nodrošinājumu kalpojošo parādnieka mantu, bet arī parādniekam slēdzot darījumus ar citiem nodrošinātajiem kreditoriem. Kreditoriem ir tiesības pārsūdzēt tiesā administratora lēmumu par cita kreditora prasījuma atzīšanu, tomēr šādas tiesības tas var realizēt tikai attiecībā uz citu kreditoru JPMNP.⁵⁶ Attiecībā uz ĀTAP un TAP, administratora lēmumu par kreditoru iesniegtajām sūdzībām, kas skar TAP pasākumu plāna saturu un tā izpildi, var apstrīdēt tiesā⁵⁷. Senāts lietā Nr.117/2014 norāda, ka atbilstoši Maksātnespējas likuma 74.panta pirmajai daļai kreditora prasījuma pamatoības pārbaude nodota maksātnespējas procesa administratora kompetencē. Ja izvērtējot pieteikto prasījumu, administrators to neatzīst vai atzīst daļēji, iespējamam kreditoram piešķirtas tiesības administratora pieņemto lēmumu pārsūdzēt tiesā, kura pasludinājusi attiecīgā subjekta maksātnespējas procesu. Šādu sūdzību tiesa izskata sevišķās tiesāšanās kārtībā. Gadījumā, kad sūdzības izskatīšanas gaitā tiek konstatēts strīds par tiesībām, tiesa noteic termiņu, kurā kreditoram jāceļ prasība.⁵⁸ Turpretim, sistēmiski skatot likuma 80.panta otro daļu un ceturto daļu, kreditors ir tiesīgs pārsūdzēt cita kreditora prasījumus tikai tādā gadījumā, ja tie ir atzīti pilnā apmērā, tādā veidā atstājot likumā robu, jo kreditors nav tiesīgs pārsūdzēt cita kreditora prasījumu, ja tas ir atzīts tikai daļā. Līdz ar to, administrators var atzīt viena nodrošinātā kreditora prasījumu daļā, tādējādi liedzot citam nodrošinātajam kreditoram iesniegt sūdzību par pirmā kreditora prasījuma atzīšanu daļā. Minētajā lietā, Senāts arī ir noteicis ka strīds par tiesībām, kas radies starp iespējamo kreditoru un parādnieku, paralēli maksātnespējas procesam vispārīgā prasības tiesvedības kārtībā ir izšķirams vienīgi tad, ja tiesa, izskatīdama sūdzību par administratora lēmumu, nodibina šāda strīda esamību.⁵⁹ Respektīvi, maksātnespējas likums nenodrošina nodrošinātā kreditora interešu aizsardzību, kad administrators ir atzinis cita nodrošinātā kreditora prasījumu tā daļā. Tas var ietekmēt piešķirto balsstiesību pārsvaru attiecīgajā maksātnespējas procesā.

Analizējot nodrošinātā kreditora interešu aizsardzību ir jāvērs uzmanība arī uz procesā piemērojamām metodēm. Saskaņā ar Maksātnespējas likuma 38.panta otro daļu TAP (kā arī ĀTAP) ir piemērojama šāda metode - pasākumu plānā kreditoru grupas ietvaros un katram

⁵⁶ Maksātnespējas likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv> [aplūkots 2015.gada 20.martā]

⁵⁷ Turpat.

⁵⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 8.aprīļa spriedums lietā Nr.SPC-117/2014. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam-ar-tezem/12-nolemumi-maksatnespejas-lietas/> [aplūkots 2015.gada 17.aprīlī]

⁵⁹ Turpat.

kreditoru prasījuma veidam (pamatparādam, līgumsodam vai procentiem) var paredzēt tikai proporcionālu pamatparāda, līgumsoda vai procentu dzēšanu vai samazināšanu. Tādā pašā veidā, kā jau iepriekš apskatītajā situācijā, administrators izmantojot šādu metodi, var ierobežot nodrošinātos kreditorus to interesēs saņemt pēc iespējas pilnīgāku apmierinājumu no ieķīlātās mantas pārdošanas, jo izmantojot fiktīva nodrošinātā kreditora statusu, tiek panākts balsu vairākums un ietekmēta TAP pasākumu plāna izveide un sagaidāmais plāna īstenošanas rezultāts par labu parādniekam un darījumā iesaistītajām personām. Minētajā lietā Nr. SPC-27/2014 Senāts norāda, ka bankas kā galvenā parādnieka ĀTAP plānu neskaņojušā kreditora stāvoklis ĀTAP gaitā nevar tikt pasliktināts, samazinot ķīlas tiesības uz ķīlas parādniekam piederošo nekustamo īpašumu. Kā arī, Senāts skaidro, ka no ĀTAP tiesību institūta, aplūkojot to sistēmiski, izriet, ka primārais ĀTAP mērķis ir maksātspējas atjaunošana un pirms ĀTAP apstiprināšanas nodibināto saistību izpilde, turklāt ĀTAP pasākumi nedrīkst pasliktināt kreditoru stāvokli salīdzinājumā ar maksātnespējas procesu, ja tas būtu uzsākts ĀTAP plāna apstiprināšanas brīdī.⁶⁰

Apejot likumā noteikto tiesību saglabāšanas principu, prettiesiski ierobežojot nodrošināto kreditoru tiesības, tiek aizskartas arī to intereses kreditoru vienlīdzības principa piemērošanā, kas nosaka, ka kreditoriem tiek dotas vienādas iespējas piedalīties procesā un saņemt savu prasījumu apmierinājumu saskaņā ar saistībām, kuras tie nodibinājuši ar parādnieku pirms procesa uzsākšanas. Šeit būtu jāatzīmē, ka kreditori ievēro vienlīdzību savas grupas ietvaros (nodrošināto vai nenodrošināto grupās) un šis princips vairāk attiecas uz gadījumiem, kad kāds no nodrošinātajiem kreditoriem ir ierobežots tiesībās attiecībā uz plāna saskaņošanu. Tā lietā Nr.SPC-27/2014 Senāts pauž atziņu, ka, lai tiesa varētu pieņemt lēmumu par ĀTAP plāna īstenošanu, tai jāpārbauda, vai plāna saskaņošana ir notikusi likumā noteiktā kārtībā, cita starpā, pārbaudot, vai parādnieka kreditoriem nepastāv šo saskaņošanas tiesību ierobežojumi. Šeit Senāts to ir attiecinājis uz iepriekš aprakstīto situāciju, kad parādnieks izvairās no plāna saskaņošanas ar nodrošinātajiem kreditoriem. Šeit būtu jāpiekrīt Dr. habil iur. Kalvja Torgāna izteiktajai tēzei, ka ĀTAP apstiprināšanas procedūra ir lielā mērā formāls process, kurā galvenais arguments ir tāds, ka kreditori ir saskaņojuši plānu. Tāpēc vēl jo svarīgāk ir pārbaudīt formālo nosacījumu striktu ievērošanu, tostarp par visu kreditoru apzināšanu un paziņošanu visiem kreditoriem.⁶¹ Tā kā tie ir administratora kompetencē ietilpstoši pienākumi, likumdevējam būtu jāvērs lielāka uzmanība uz

⁶⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 31.oktobra spriedums lietā Nr.SPC-27/2014. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam-ar-tezem/12-nolemumi-maksatnespejas-lietas/> [aplūkots 2015.gada 17.aprīlī]

⁶¹ Torgāns K. Trieciens samākslotām tiesiskās aizsardzības shēmām. Jurista Vārds, 2014. 16.decembris, Nr.49 (851).

administratora uzdevumu noteikšanu ārpus tiesiskās aizsardzības procesos.

Autore secina, ka nodrošināto kreditoru interešu aizsardzība ir lielākā mērā atstāta pašu kreditoru ziņā, likumā nosakot tiem līdzekļus savu tiesību un interešu aizsardzībai. Bet ir jāvērtē uzmanība, ka maksātnespējas process pamatā sastāv no trīs subjektiem, tas ir, no parādnieka, kreditora un administratora, kur kreditors ir iesaistījies, lai saņemtu apmierinājumu no finansiālās grūtībās nonākušā parādnieka, tāpēc pastāv potenciāla iespēja, ka parādnieks meklēs sev izdevīgāko ceļu šo grūtību atrisināšanai. Tieši tāpēc likumdevējs ir ieviesis administratora institūtu, kam būtu jāsamēro abu pušu tiesības un pienākumi šajā procesā, līdz ar to arī jāievēro un jāuzrauga visu kreditoru interešu aizsardzība vienlīdzīgā mērā.

Maksātnespējas likums līdz pat grozījumiem, kas stājās spēkā 2015.gada 1.martā, neregulēja situāciju, kad kreditora un trešās personas saistība ir nodrošināta ar maksātnespējīgā parādnieka mantu. Iepriekšējais spēkā esošais likuma regulējums, kas attiecībā uz nodrošināto kreditoru statusu noteica, ka nodrošinātais kreditors ir kreditors, kura prasījuma tiesības ir nodrošinātas ar komercķīlu, zemesgrāmatā vai kuģu reģistrā reģistrētu hipotēku. Šobrīd spēkā esošais regulējums ir precizēts un definēts šādi - nodrošinātais kreditors ir kreditors, kura prasījuma tiesības pret parādnieku vai trešo personu ir nodrošinātas ar komercķīlu, zemesgrāmatā vai kuģu reģistrā reģistrētu hipotēku uz parādnieka mantu. Tātad likumdevējs ir pieņēmis minētos grozījumus balstoties uz problemātiku, kāda pastāvēja šādās tiesiskajās attiecībās un kas radīja strīdus, kurus puses risināja tiesas ceļā. Lai izprastu šo grozījumu saturu, kā arī mērķi šāda regulējuma noteikšanai, autore apskatīs un analizēs pastāvošo judikatūru.

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments norāda, ka likumdevējs kā obligātu priekšnosacījumu nodrošinātā kreditora statusa iegūšanai maksātnespējas procesā noteicis prasījuma tiesību esamību pret maksātnespējīgo parādnieku.⁶² Mag.iur. Rolands Neilands raksta, ka "līdz šim Maksātnespējas likums neparedzēja risinājumu, kā rīkoties gadījumā, ja mātes vai meitas sabiedrības kļūst maksātnespējīgas. Tā rezultātā praksē jāsaskaras ar gadījumiem, kad atsevišķi maksātnespējas administratori mēģina panākt hipotēkas līgumu atzīšanu par spēkā neesošiem un hipotēku dzēšanu, ja meitas sabiedrība ir ieķīlājusi savu nekustamo īpašumu par mātes sabiedrības saistībām. Minētā mērķa sasniegšana būtu izdevīga noteiktām ieinteresētajām personām, jo ienākumus no ieķīlatā īpašuma pārdošanas izsolē negūtu banka, kurai par labu ir nostiprināta

⁶² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2013.gada 4.oktobra lēmums lietā Nr.SPC-42/2013. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam-ar-tezem/12-nolemumi-maksatnespejas-lietas/> [aplūkots 2015.gada 17.aprīlī]

hipotēka, bet gan ieinteresētās personas. Apskatītā argumentācija par hipotēkas līguma atzīšanu par spēkā neesošu ir aplama, jo speciālā norma ķīlas līgumu apstrīdēšanai ir Maksātnespējas likums 98.panta pirmā daļa, kas nosaka, ka ķīlas līgums atzīstams par spēkā neesošu, ja ķīlas tiesība nodibināta pēc tam, kad maksātnespējas reģistrā izdarīts ieraksts par parādnieka maksātnespējas procesa pasludināšanu. Tas ir vienīgais pamats apstrīdēt ķīlas līgumu."⁶³ Autore vēlas piebilst, ka šādos gadījumos, kas izraisīja Maksātnespējas likuma piemērošanas problemātiku nodrošināto kreditoru interešu aizsardzībai, ir jāvērs uzmanība arī uz vispārīgo maksātnespējas procesa principu, kas jāievēro maksātnespējas procesā - 6.pantā pirmās daļas 1.punktā minētais tiesību saglabāšanas princips, kas liek ievērot pirms procesa iegūtās kreditoru tiesības. Šādas un citas problemātikas pastāvēšana maksātnespējas procesa regulējumā kļuva par iemeslu vairāku strīdu izšķiršanai tiesās, tai skaitā likuma normu piemērošanas un interpretācijas jautājumus izskatīšanai kasācijas instancē. Turpmākajā nodaļā tiks apskatīti daži no nozīmīgākajiem tiesu nolēmumiem, kas vēlāk kļuva par vienu no pamatiem Maksātnespējas likuma grozījumu izstrādāšanai un pieņemšanai.

Jau iepriekš minētajā Civillietu departamenta lēmumā lietā, Senāts izvirza tēzi, ka kaut arī Maksātnespējas likums tieši neparedz trešo personu, kura ir ķīlas (hipotēkas) ņēmēja, atzīšanu par nodrošināto kreditoru, tomēr [...] secināms, ka ķīlas ņēmējs saglabā tiesības uz prasījuma apmierināšanu no ieķīlātās lietas neatkarīgi no tā, vai ķīlas devējam ir pasludināts maksātnespējas process. Lietas apstākļu īss izklāsts - tika noslēgts aizdevuma līgums starp banku kā aizdevēju un A.Z. kā aizņēmēju, kur par labu aizņēmēja A.Z. saistībai tika noslēgts hipotēkas līgums starp banku un fiziskām personām G.M., A.M., E.M. kā saistības nodrošinājums aizdevuma līguma neizpildes vai nepienācīgas izpildes gadījumā. Vēlāk ar tiesas spriedumu tika pasludināts maksātnespējas process vienam no ķīlas devējiem E.M., kas bija ieķīlājis 1/3 domājamo daļu no nekustamā īpašuma. Tā rezultātā banka bija pieteikusi nodrošinātā kreditora prasījumu, ko E.M. maksātnespējas procesa administratore ar lēmumu bija noraidījusi. Senāts pauž atziņu, ka ķīlas tiesība ir atzīstama par blakus tiesību un tā realizējama, ja trešā persona A.Z. neizpildīs vai nepienācīgi izpildīs pret banku uzņemtās saistības. Apelācijas instance savā lēmumā bija norādījusi, ka bankai ir prasījuma tiesības tikai attiecībā uz ieķīlāto nekustamo īpašumu, nevis prasījuma tiesības pret fizisko personu E.M. un administratoram pēc ķīlas realizācijas ir pamats pieņemt lēmumu neatzīt banku kā nodrošināto kreditoru, tādejādi liedzot bankai tiesības pretendēt uz citiem maksātnespējīgās fiziskās personas līdzekļiem. Senāts apelācijas instances lēmumu atcēla, norādot, ka - "E.M. attiecībā pret banku ir ķīlas parādnieks. Ir jāpiekrīt tiesas argumentam, ka Maksātnespējas

⁶³ Neilands R. Trešo personu hipotēku problemātika maksātnespējas procesos. Jurista Vārds, 2015. 3.marts, Nr.09 (861).

likuma normas tiešām ir attiecināmas uz tādiem gadījumiem, kad prasījuma tiesības pret parādnieku ir nodrošinātas ar pašam parādniekam piederošu lietu, nevis trešajai personai, kā tas ir konkrētajā lietā. Taču, [...] fiziskās personas maksātnespējas procesā tiek piemērots tiesību saglabāšanas princips un kreditoru vienlīdzības princips".⁶⁴ Līdz ar to ķīlas ņēmējs saglabā tiesības uz prasījuma apmierināšanu no ieķīlātās lietas neatkarīgi no tā, vai ķīlas devējam ir pasludināts maksātnespējas process. Senāts norādīja, lai arī toreizējais Maksātnespējas likuma regulējums vēl neko neminēja par gadījumu, kad maksātnespējīgais parādnieks ir ieķīlājis savu mantu par labu trešās personas saistībai, ka Maksātnespējas likumā ietvertais nodrošinātā kreditora institūts ir jātulko plašāk, ņemot vērā Civillikuma noteikumus, ka ķīlas tiesību kā blakus tiesību var nodibināt arī par citas personas saistību. Lai arī obligāts priekšnosacījums nodrošinātā kreditora statusa iegūšanai ir prasījuma tiesību esamība pret maksātnespējīgo parādnieku, ķīlas tiesība ir realizējama, arī tādā gadījumā, ja prasījuma tiesības pret parādnieku ir nodrošinātas ar parādniekam vai trešajai personai piederošu mantu. Minētajā lēmumā Senāts no vienas puses piekrīt apelācijas instances argumentam, ka gramatiski tulkojot Maksātnespējas likuma normu tā ir attiecināma uz tikai tādu mantu, kas ir parādniekam piederoša, tomēr Senāts sliecas uz viedokli, ka kreditors nevar zaudēt pirms procesa iegūtās tiesības un ka "ķīlas ņēmējs saglabā tiesības uz prasījuma apmierināšanu no ieķīlātās lietas neatkarīgi no tā, vai ķīlas devējam ir pasludināts maksātnespējas process"⁶⁵. Tas arī bija pamatojums tiesas lēmuma atcelšanai, kā arī judikatūras nostiprināšanai attiecībā uz problemātiku, kas izriet no maksātnespējīgā parādnieka saistību nodrošinājumiem par trešās personas saistībām.

Gramatiski tulkojot jaunos Maksātnespējas likuma 7.panta grozījumus ir iespējams secināt, ka likumdevējs nav konkrēti noteicis, kāds statuss ir noteicams kreditoram, kura saistība pret parādnieku ir nodrošināta ar trešās personas mantu. Dr.habil.iur. Kalvis Torgāns raksta: "Ir vajadzīgs komentārs sakarā ar līdzšinējā tiesu praksē nepamatoto, bet ar likuma jaunajā, 2015.gada redakcijā legalizēto noteikumu, ka kreditors, kura prasījums nodrošināts ar hipotēku uz trešajai personai piederošu nekustamu īpašumu, nav nodrošinātais kreditors Maksātnespējas likuma izpratnē. Pretstatā tam Civilprocesa likuma 628.pants skaidri nosaka ar ķīlu nodrošināto prasījumu priekšrocības salīdzinājumā ar citiem prasījumiem. Pareizi būtu atzīt, ka pastāv 1) nodrošinātie kreditori, kuru prasījumi nodrošināti ar parādnieka mantu, un 2) nodrošinātie kreditori, kuru prasījumi nodrošināti ar trešajām personām piederošu mantu. Ja risināms jautājums par parādniekam piederoša nekustamā īpašuma atsavināšanu, tad

⁶⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2013.gada 4.oktobra lēmums lietā Nr.SPC-42/2013. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam-ar-tezem/12-nolemumi-maksatnespejas-lietas/> [aplūkots 2015.gada 17.aprīlī]

⁶⁵ Turpat.

dabiski šāda jautājuma risināšanā nepiedalās kreditori, kuriem nav šāda nodrošinājuma, bet tāpēc nav vajadzības nodrošināto kreditoru pārdēvēt par nenodrošināto. Tā būtu iztulkojams arī jauninājums Maksātnespējas likuma jaunās redakcijas 7.panta pirmajā daļā, paturot prātā tiesību normas par ķīlu (hipotēku), galveno un akcesoro saistību"⁶⁶. Šīs problemātikas kontekstā, darba autore vēlas piekrist šādam viedoklim, pamatojoties uz tālāk norādītiem argumentiem.

Pirmkārt, kreditors, kas ir nostiprinājis savu saistību ar ķīlu tiesiskajās attiecībās ar debitoru, ir uzskatāms par nodrošināto kreditoru neatkarīgi no tā, vai debitoram piemīt īpašumtiesības pār ķīlas priekšmetu. Tas izriet jau no iepriekš apskatītajiem noteikumiem par ķīlas tiesības saturu Civillikuma izpratnē. Līdz ar to, kreditors ir saucams par nodrošināto kreditoru uz šādas likumīgā kārtā dibinātas pamatsaistības vai akcesorās saistības.

Otrkārt, Maksātnespējas likums neko nemin par tāda kreditora statusu, kura saistība pret parādnieku ir nodrošināta ar trešajai personai piederošu mantu (trešā persona ir nodibinājusi lietu tiesību par labu parādnieka saistībai). Tas nebūt nav pamats maksātnespējas subjektiem un citām personām, kurām piemīt intereses maksātnespējas procesa ietvaros, tulkot Maksātnespējas likuma 7.pantu tādā veidā, ka minētais kreditors iegūst nenodrošinātā kreditora statusu. Tas savukārt būtu pretrunā ar saistības nodrošinājuma un ķīlas tiesības jēgu un piemērošanas priekšnoteikumiem. Autores ieskatā, ķīlas tiesības nodibināšanas mērķis, kā jau minēts iepriekš, ir saistības nodrošināšana ar mērķi gūt apmierinājumu saistības neizpildes vai nepienācīgas izpildes gadījumā, un nav nozīmes tam, kas nodibina šo ķīlas tiesību, jo ķīlas tiesība ir pakļauta konkrētajai lietai, nevis personai. Tāpēc gadījumā, kad kreditors ir nodrošinājis savu saistību ar ķīlu, tas ir uzskatāms par nodrošināto kreditoru. Turpretim maksātnespējas procesā tas iegūst nenodrošinātā kreditora statusu, lai gan saglabā nodrošinātā kreditora statusu attiecībā pret galveno parādnieku. Civillietu departamenta Senāts ir izteicis sekojošu tēzi - nodrošinātajiem kreditoriem šajos procesos ir garantētas noteiktas privilēģijas, kas izriet no ķīlas tiesības būtības. [...] Viens no priekšnoteikumiem nodrošinātā kreditora statusa iegūšanai ir tieši parādnieka nodotais saistību nodrošinājums. Tādejādi Civillietu departaments atzīst par nepamatotu pirmās instances tiesas izdarīto secinājumu, ka šādas privilēģijas jānodrošina arī kreditoram, kura prasījums nodrošināts ar ķīlu uz trešajai personai piederošu mantu, jo šī manta netiek skarta maksātnespējas vai tiesiskās aizsardzības procesā.⁶⁷

Treškārt, no iepriekš minētā argumenta izriet secinājums, ka nodrošinātais kreditors par

⁶⁶ Torgāns K. Trieciens samākslotām tiesiskās aizsardzības shēmām. Jurista Vārds, 2014. 16.decembris, Nr.49 (851).

⁶⁷ Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Tiesu prakse juridiskās personas maksātnespējas procesa lietās. 2014. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/civiltiesibas/>

tādu ir uzskatāms jau pirms maksātnespējas procesa uzsākšanas un nav pamata kreditoru uzskatīt par nenodrošināto tikai tā dēļ, ka nav uzsākti tiesiskās aizsardzības vai maksātnespējas procesi, jo tie iespējams nekad arī netiktu uzsākti. Nodrošinātais kreditors ir kreditora statuss, kas nav atkarīgs no maksātnespējas procesa. Kā arī autore nepiekrīt Mag.iur. Rolanda Neilanda viedoklim par to, ka "termins "nodrošinātais kreditors" ir Maksātnespējas likumā definēts speciālais maksātnespējas tiesību termins. Ārpus maksātnespējas tiesībām šis termins nepastāv. Civillikumā nav iespējams atrast šādu terminu"⁶⁸. Autore uzskata, ka nodrošinātais kreditors maksātnespējas tiesību kontekstā ir tikai tāds kreditors, kas saskaņā ar likumu savas prasījuma tiesības ir nodrošinājis ar komercķīlu, zemesgrāmatā vai kuģu reģistrā reģistrētu ķīlu, bet jēdziens nodrošinātais kreditors ārpus šī procesa ietvariem aptver jebkuru kreditoru, kas savas prasījuma tiesības ir nodrošinājis ar vienu vai vairākiem Civillikuma 1691.pantā minētajiem saistību pastiprināšanas līdzekļiem, tai skaitā ķīlas tiesību. Tāpēc nepamatoti ir uzskatīt, ka Civillikums nepazīst šādu terminu, tikai tādēļ, ka tas nav burtiski ievērtis Civillikumā. Tā arī Civillikuma 1278.pants nosaka, ka ķīlas tiesība ir tāda tiesība uz svešu lietu, uz kuras pamata šī lieta nodrošina kreditoram viņa prasījumu. Gramatiski tulkojot šo likuma normu var secināt, ka šāds saistības pastiprināšanas veids (ķīlas tiesība) ir kreditora prasījuma nodrošinājums, kas līdz ar to piešķir nodrošinātā kreditora statusu kreditoram. Līdz ar to, autore piekrīt Helmuta Jaujas izteiktajam viedoklim, ka "maksātnespējas procesā kreditoru statusam un tiesībām būtu jāatbilst riskam, ko kreditors ir uzņēmis. Salīdzinot nenodrošinātos kreditorus ar nodrošinātajiem, ir acīmredzami, ka nenodrošinātais kreditors, stājoties tiesiskajās attiecībās ar parādnieku, ir uzņēmis lielāku risku nekā nodrošinātais kreditors. Tieši ķīla ir garants, ka ilglaicīgās tiesiskajās attiecībās kreditoram ļauj novērst parādnieka nemaksāšanas risku un vispār iedrošina nodrošināto kreditoru šajās attiecībās iesaistīties"⁶⁹.

Iepriekš minēto likuma robu šādos gadījumos aizpilda judikatūra, kas sniedz interpretāciju Maksātnespējas likuma normu piemērošanā. Šī likuma 7.pantais klusē par situāciju, kad parādnieka saistība ir nodrošināta ar trešās personas mantu, bet šo strīdīgo jautājumu atrisina arī cits Senāta spriedums. Lietā Nr.SPC-27/2014 Senāts norāda, ka ķīlas tiesību mērķis ir atbildēt kreditoram par parādnieka, kurš nonācis finansiālās grūtībās, saistību izpildi.⁷⁰ Tātad ir iespējams secināt, ka par saistību izpildi kalpo ķīlas tiesība, neatkarīgi no tā, kurš to ir nodibinājis. Tas vēlreiz liek pārlicināties, ka Senāts savā judikatūrā cenšas aizsargāt ķīlas ņēmēja tiesiskās intereses gan saskaņā ar Maksātnespējas likumu, gan

⁶⁸ Neilands R. Trešo personu hipotēku problemātika maksātnespējas procesos. Jurista Vārds, 2015. 3.marts, Nr.09 (861).

⁶⁹ Jauja H. Nodrošinātais kreditors fiziskās personas maksātnespējas procesā. Jurista Vārds, 2010. 22.jūnijs Nr.25/26 (620/621).

Civillikumu. Senāts šajā pašā lietā nosaka - "viens no galvenajiem riskiem, kura novēršanai ķīla ir nodibināta, ir galvenā parādnieka maksātnespējas risks". Autore izvirza tēzi, ka līdz ar to Maksātnespējas likuma 7.pantā ietvertā nodrošinātā kreditora definīcija ir attiecināma tikai nodrošinātā kreditora dalību maksātnespējas procesā.

3. NODROŠINĀTAIS KREDITORS PĀRROBEŽU MAKSĀTNESPĒJAS PROCESĀ

Attiecībā uz pārrobežu maksātnespējas procesu Latvijā kopš 2004.gada 1.maija ir saistošs Eiropas Savienības regulējums (regulas, direktīvas, lēmumi u.c.), kas attiecas uz jautājumiem par pārrobežu maksātnespējas procesu un darbinieku tiesību aizsardzību maksātnespējas gadījumā, tajā skaitā 2000.gada 29.maija Padomes Regula (EK) Nr.1346/2000 par maksātnespējas procedūrām.⁷¹ Šajā nodaļā autore analizēs Regulas (EK) Nr.1346/2000 (turpmāk - Regula) saturu attiecībā uz nodrošinātā kreditora institūtu.

Pirmkārt, jāņem vērā, ka šī regula ir attiecināma uz maksātnespējas procesiem neatkarīgi no tā, vai parādnieks ir fiziska persona, juridiska persona, komersants vai privātpersona. Maksātnespējas procedūras, uz kurām attiecas šī regula, ir uzskaitītas regulas pielikumos.⁷² Regulas 1.panta 1.punktā ir noteikts, ka regula attiecas uz kolektīvām maksātnespējas procedūrām, kas ir saistītas ar daļēju vai pilnīgu parādnieka mantas atsavināšanu un likvidatora iecelšanu, bet Regulas 2.pants definē, ka likvidācijas procedūra ir tāda maksātnespējas procedūra, kas ietver parādnieku aktīvu pārdošanu. No regulas A pielikuma izriet, ka attiecībā uz Latvijas tiesību sistēmu, šīs procedūras ir bankrots, izlīgums un sanācija. Jāņem vērā, ka maksātnespējas procedūru veidi - izlīgums un sanācija ir izslēgti no pašlaik spēkā esošā Maksātnespējas likuma. Līdz ar to, ar bankrota procedūru Regulas piemērotājiem ir jāsaprot saistību dzēšanas procedūra juridiskās personas un fiziskās personas maksātnespējas procesos. Regula izšķir divus maksātnespējas procedūru veidus - galvenā un sekundārā maksātnespējas procedūra. Galvenā maksātnespējas procedūra ir tāda procedūra, kas ir uzsākta tajā ES dalībvalsts tiesā, kuras teritorijā atrodas parādnieka galveno interešu centrs. Par galveno interešu centru būtu jāuzskata sabiedrības vai juridiskās personas juridisko adresi. Sekundārā maksātnespējas procedūra ir tāda procedūra, kas ir uzsākta pēc galvenās maksātnespējas procedūras un pēc citas dalībvalsts tiesas piekritības, ja parādniekam šīs citas dalībvalsts teritorijā pieder uzņēmums. Sekundārās procedūras attiecas tikai uz tiem parādnieka aktīviem, kas atrodas pēdējā minētā dalībvalstī un tās ir uzskatāmas par likvidācijas procedūrām. Tomēr šim noteikumam ir divi izņēmumi, kas ļauj sekundāro procedūru uzsākt bez galvenās procedūras sākšanas, - ja maksātnespējas procedūras nevar sākt saskaņā ar tās dalībvalsts tiesību aktu nosacījumiem, kuras teritorijā atrodas parādnieka galveno interešu centrs; vai ja teritoriālo maksātnespējas procedūru sākšanu pieprasa

⁷¹ Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas mājaslapa. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/starptautiska-sadarbiba/tiesiska-sadarbiba-civillietas-parrobezu-maksatnespeja>

⁷² Padomes Regula (EK) Nr.1346/2000 Par maksātnespējas procedūrām. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000R1346:LV:HTML> [aplūkots 2015.gada 1.maijā]

kreditors, kura domicils, parastā uzturēšanās vieta vai juridiskā adrese atrodas dalībvalstī, kuras teritorijā atrodas uzņēmums vai kura prasījums rodas šā uzņēmuma darbības dēļ. Procedūras sākšans valsts tiesību akti paredz nosacījumus attiecībā uz maksātnespējas procedūru un tās sekām. Tātad, ja parādnieka galvenais interešu centrs ir Latvija un procedūras sākšanas valsts ir Latvija, tad maksātnespējas procesu regulē Latvijas tiesību akti. Izņēmuma gadījumos, procesu var regulēt citas dalībvalsts tiesību akti, ja to nav iespējams veikt saskaņā ar Latvijas tiesību aktiem vai ja to pieprasa šīs citas dalībvalsts kreditors, kurā atrodas uzņēmums vai kura prasījums rodas šā uzņēmuma darbības dēļ. Regula arī norāda, kuras dalībvalsts tiesību akti būs piemērojami attiecībā uz maksātnespējas procesā iesaistītajiem subjektiem, tai skaitā nodrošinātajiem kreditoriem - attiecībā uz šajā regulā ietvertajiem jautājumiem jānosaka vienoti tiesību normu kolīziju noteikumi, kas to piemērošanas jomā aizstāj valstu starptautisko privāttiesību noteikumus. Ja nav norādīts citādi, jāpiemēro tās dalībvalsts tiesību akti, kura sāk procedūru (*lex concursus*). Šim tiesību normu kolīziju noteikumam jābūt spēkā gan galvenajā procedūrā, gan vietējās procedūrās; *lex concursus* nosaka maksātnespējas procedūras sekas, gan procesuālās, gan materiālās, attiecībā uz iesaistītajām personām un tiesiskajām attiecībām. Tas regulē visus maksātnespējas procedūras sākšanas, izpildes un noslēgšanas nosacījumus. Ir vajadzība pēc īpašas norādes, kas neparedz procedūras sākšanas valsts tiesību aktu piemērošanu lietu tiesību gadījumā, jo tās ir visai būtiskas kredīta piešķiršanai. Šādu lietu tiesību pamatu, likumīgumu un apjomu parasti jānosaka saskaņā ar *lex situs*, un to neskar maksātnespējas procedūras sākšana. Lietu tiesību īpašniekam ir jāspēj arī turpmāk aizstāvēt savas tiesības uz ķīlas nodalīšanu vai atsevišķu nokārtošanu. Ja uz aktīviem attiecas lietu tiesības saskaņā ar *lex situs* (valsts likums, kuras teritorijā atrodas lieta) vienā dalībvalstī, bet galvenās procedūras veic citā dalībvalstī, galvenās procedūras likvidatoram ir jābūt iespējai pieprasīt sekundārās procedūras sākšanu piekritībā, kurā lietu tiesības rodas, ja tajā parādniekam ir uzņēmums. Tātad, analizējot šo regulas noteikumu var secināt, ka nodrošinātais kreditors savas lietu tiesības varēs aizsargāt un realizēt saskaņā ar tās dalībvalsts noteikumiem, kuras teritorijā atrodas apgrūtinātā parādnieka manta. Šādā veidā Eiropas Padome uzsver nodibināto lietu tiesību nozīmīgumu un aizsargā līdzēju tiesiskās attiecības, kas izrietējušas no tās dalībvalsts tiesību aktiem, kas ir piemēroti pēc lietas atrašanās vietas. Šī nostāja ir nostiprināta arī Regulas 5.pantā, kas nosaka, ka maksātnespējas procedūras sākšana neietekmē kreditoru vai trešo personu lietu tiesības attiecībā uz ķermeņiskiem vai bezķermeņiskiem, kustamiem vai nekustamiem aktīviem — gan neatvietojamiem aktīviem, gan atvietojamu aktīvu kopumiem, kas laiku pa laikam mainās — kas pieder parādniekam un atrodas citas dalībvalsts teritorijā procedūras sākšanas laikā.

Sekundārās maksātnespējas procedūra atbilst bankrota procedūrai, ja tā ir uzsākta

Latvijā. Līdz ar to, tai ir piemērojami Latvijas tiesību akti. Tās sākšanu var pieprasīt procedūras likvidators - saskaņā ar Latvijas tiesību aktiem, tas ir administrators vai visas citas personas, kas ir pilnvarotas pieprasīt sākt maksātnespējas procedūras saskaņā ar Latvijas tiesību aktiem. Maksātnespējas likums uzskaita to subjektu loku, kas ir tiesīgi iesniegt juridiskās un fiziskās personas maksātnespējas pieteikumu tiesā. Nodrošinātajam kreditoram šīs tiesības nepiemīt.

Tāpat saskaņā ar Regulas noteikumiem, nodrošinātā kreditora tiesības ir regulētas tās dalībvalsts tiesību aktos, kuras teritorijā atrodas apgrūtinātais parādnieka īpašums. Ņemot vērā, ka maksātnespējas procesa regulējums ir tāda tiesību nozare, ko regulē katras Eiropas Savienības dalībvalstu nacionālās tiesības, ir paredzams, ka šīs starpvalstu regulējumu atšķirības var radīt zināmas grūtības nodrošinātajam kreditoram tikt informētam par sekundāro maksātnespējas procesu uzsākšanu, pieteikt savus prasījumus un baudīt savu interešu aizsardzību maksātnespējas procesā. Tā pat cits problemātikas aspekts atklājas informācijas par maksātnespējas procesu apmaiņā starp pārrobežu maksātnespējas procesā iesaistītajiem subjektiem, jo Eiropas Savienībā nav viens kopējs maksātnespējas reģistrs, kurā kreditori varētu pārliecināties par parādnieka maksātnespējas stāvokli un spējām pildīt savas saistības. Uz to arī ir norādījusi Eiropas Komisija priekšlikumā par Eiropas Parlamenta un Padomes regulu, ar ko groza Padomes Regulu (EK) Nr.1346/2000 par maksātnespējas procedūrām, paužot atziņu, ka ir problēmas attiecībā uz noteikumiem par maksātnespējas procedūru publicitāti un prasījumu iesniegšanu. Pašlaik nav obligāti publicēt vai reģistrēt lēmumus dalībvalstīs, kur procedūras ir sāktas, vai dalībvalstīs, kurās atrodas uzņēmums. Tāpat nav arī Eiropas maksātnespējas reģistra, kas ļautu meklēt informāciju vairākos valstu reģistros. Tomēr laba pārrobežu maksātnespējas procedūru darbība lielā mērā ir saistīta ar to, ka attiecīgi lēmumi saistībā ar maksātnespējas procedūrām tiek publicēti. Tiesnešiem ir jābūt informētiem par to, vai procedūras jau ir sāktas citā dalībvalstī; kreditoriem vai potenciālajiem kreditoriem ir jāzina, ka ir sāktas procedūras. Turklāt kreditori, jo īpaši nelieli kreditori un MVU, saskaras ar grūtībām un izmaksām, iesniedzot prasījumus saskaņā ar Maksātnespējas regulu.⁷³

Arvien vairāk atzīstot ārvalstu maksātnespējas procesus, piemēram, saskaņā ar Eiropas Maksātnespējas regulējumu (the European Insolvency Regulation), un ievērojot lielāku tendenci saistību un mantas pastāvēšanai vairāk kā vienā jurisdikcijā, iespējama problemātika attiecībā pret ārzemju kreditoriem, kas ir saistīti ar maksātnespējas procesu, par kuru tiem nav

⁷³ Eiropas Komisija. Priekšlikums. Eiropas Parlamenta un Padomes regula, ar ko groza Padomes Regulu (EK) Nr.1346/2000 par maksātnespējas procedūrām. Strasbūrā, 12.12.2012. Pieejams: [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/juri/dv/com_com\(2012\)0744_/com_com\(2012\)0744_lv.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/juri/dv/com_com(2012)0744_/com_com(2012)0744_lv.pdf) [aplūkots 2015.gada 13.maijā]

zināms. Ārzemju kreditori ir neizdevīgā stāvoklī, jo parasti tiem nav piekļuves nacionālajām maksātnespējas publicēšanas metodēm, tādām kā, ziņojumiem laikrakstos, oficiālos izdevumos, ziņojumiem tiesu premisās un tamlīdzīgi. Eiropas Maksātnespējas regulējums satur noteikumus, kas nosaka administratoram pienākumu sniegt ārvalstu kreditoriem individuālu paziņojumu par maksātnespējas procesu.⁷⁴

⁷⁴ Prof.W.W.McBryde; Prof.A.Flessner; Prof.S.C.J.J.Kortmann. Principles of European Insolvency Law. Law of Business and Finance, Volume 4. Kluwer Legal Publishers, 2003, p.61.

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā darba autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Nodrošinātais kreditors ir uzskatāms par privilēģētu maksātnespējas procesā, jo par nodrošinātā kreditora prasījuma nodrošinājumu kalpo parādniekam piedroša manta, kas ir nodrošināta ar saistības nodrošinājumu - ķīlas tiesību - un procesa ietvaros ir aizsargātas kreditora pirms procesa iegūtās tiesības saņemt saistības apmierinājumu no ieķīlātās mantas pārdošanas. Nodrošinātajam kreditoram nepiemīt tiesības iesniegt juridiskās vai fiziskās personas maksātnespējas procesa pieteikumu tiesā, jo, kā izriet no ķīlas tiesības būtības, - ķīlas ņēmējs var saņemt apmierinājumu no ķīlas devēja realizējot ieķīlāto mantu.
2. Kreditors, kura prasījuma tiesības pret parādnieku ir nodrošinātas ar trešajai personai piederošu mantu ir uzskatāms par nodrošināto kreditoru, pamatojoties uz saistības nodrošinājuma institūta esamību. Turpretim maksātnespējas procesā šāds kreditors ir kvalificējams kā nenodrošinātais kreditors, kas savas ķīlas tiesības ir tiesīgs realizēt ārpus maksātnespējas procesa - Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā.
3. Maksātnespējas likumā noteiktais prekluzīvais termiņš, kas nosaka kreditoru prasījumu iesniegšanas termiņu, attiecas vienādi uz visiem kreditoriem, neatkarīgi no saistības pamata, no kuras izriet prasījums. Tādējādi jāuzskata, ka nodrošinātais kreditors, šī termiņa neievērošanas un statusa zaudēšanas rezultātā, zaudē prasījuma tiesības pret maksātnespējīgo parādnieku. Prasījuma tiesības nevar tikt atjaunotas un līdz ar tām izbeidzas arī to akcesorās saistības, tai skaitā ķīlas tiesība.
4. Maksātnespējas likums ir grozāms un papildināms ar 7.¹ pantu šādā redakcijā - "Nosacīts nodrošināts kreditors ir kreditors, kura prasījums pret trešo personu ir nodrošināts ar komercķīlu, zemesgrāmatā vai kuģu reģistrā reģistrētu hipotēku uz parādnieka mantu un kas ir atkarīgs no nosacījuma iestāšanās". Grozījumu mērķis ir norādīt uz nosacīta nodrošināta kreditora institūta terminu Maksātnespējas likuma nodaļā "Likuma mērķis un likumā lietotie termini", tā kā likumdevējs ir ieviesis šo institūtu nodaļā "Kreditoru prasījumi". Šī termina definēšana ir nepieciešama ne tikai kreditoru prasījumu grupēšanā, bet arī to nodalīšanā pēc to prasījumu veidiem.
5. Maksātnespējas procesā nosacīts nodrošināts kreditors nav ietverams ne nodrošināto, ne nenodrošināto kreditoru grupā, jo tā tiesības ir aprobežotas ar nocījuma iestāšanās iespējamību. Tomēr tas saglabā kreditora statusu, jo tam ir nodibināta pamatsaistība ar trešo personu un saistības nodrošinājums pār parādniekam piederošu mantu. Lai arī nosacīti nodrošināta kreditora tiesības pret parādnieku ir ierobežotas ar nosacījuma iestāšanos, šāds kreditors ir tiesīgs iesniegt savu prasījumu administratoram un aizsargāt savas kreditora

intereses saskaņā ar maksātnespējas procesa principiem. No tā izriet nepieciešamība veikt Maksātnespējas likuma grozījumus un 77.pantu papildināt ar sekojošiem grozījumiem: Administrators sadala iesniegtos kreditoru prasījumus divās šādās grupās: 1) nodrošināto kreditoru prasījumi, un tādu kreditoru, kuru prasījuma tiesības pret trešo personu ir nodrošināts ar komercķīlu, zemesgrāmatā vai kuģu reģistrā reģistrētu hipotēku uz parādnieka mantu un kas ir atkarīgs no nosacījuma iestāšanās, prasījumi; 2) nenodrošināto kreditoru prasījumi. Un sistēmiski ir jāgroza 75.panta otrā daļa: Kreditoru prasījumu reģistrā administrators ieraksta šādas ziņas: 3¹) kreditora prasījuma, kas pret trešo personu ir nodrošināts ar komercķīlu, zemesgrāmatā vai kuģu reģistrā reģistrētu hipotēku uz parādnieka mantu un kas ir atkarīgs no nosacījuma iestāšanās, pamats.

6. Nosacīts nodrošināts kreditors nav tiesīgs iesniegt juridiskās vai fiziskās personas maksātnespējas procesa pieteikumu, jo tam piemīt prasījuma tiesības pret trešo personu, kas ir nodrošinātas ar parādniekam piederošu mantu, un kas ir atkarīgas no nosacījuma iestāšanās. Respektīvi, tam nav ķīlas tiesības pirms nosacījuma iestāšanās un līdz ar to, tam nav no pamatsaistības izrietošu tiesību pret maksātnespējīgo parādnieku.

7. Ministru kabineta noteikumi Nr.89 "Kārtība, kādā deponējami un izmaksājami naudas līdzekļi, ja maksātnespējas procesā pārdota parādnieka manta, kas kalpojusi par nodrošinājumu tāda nodrošinātā kreditora prasījumam, kura prasījuma tiesības atkarīgas no nosacījuma iestāšanās" būtu jāpapildina ar grozījumiem, kas nosaka, ja juridiskās un fiziskās personas maksātnespējas procesa kreditoru segšanas plāns ir izpildīts Maksātnespējas likumā noteiktajā kārtībā, atlikušie deponētie naudas līdzekļi ir izmaksājami parādniekam. Autore uzskata, ja parādnieks - juridiska persona - pēc maksātnespējas procesa ir likvidēts, bet ir saglabājies deponēto naudas līdzekļu atlikums, tas ir sadalāms starp juridiskās personas dalībniekiem saskaņā ar Komerclikuma noteikumiem par sabiedrības mantas sadali likvidācijas gadījumā.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN JURIDISKO AKTU SARAKSTS

Literatūra:

1. Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Rīga: Mans Īpašums, 2000.
2. Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2007.
3. Bērziņš G. Aktuālie grozījumi Maksātnespējas likumā: kas un kāpēc mainījies. Jurista Vārds, 2015. 3.marts, Nr.09 (861).
4. Bērziņš G. Saistību izbeigšanās un dzēšana fiziskās personas maksātnespējas procesā. Jurista Vārds, 2013. 2.aprīlis, Nr.13 (764).
5. Cers O. Maksātnespējas process civilprocesā. Jurista Vārds, 2015. 24.marts, Nr.12 (864).
6. Eiropas Komisija. Priekšlikums. Eiropas Parlamenta un Padomes regula, ar ko groza Padomes Regulu (EK) Nr.1346/2000 par maksātnespējas procedūrām. Strasbūrā, 12.12.2012. Pieejams:
[http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/juri/dv/com_com\(2012\)0744_/com_com\(2012\)0744_lv.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/juri/dv/com_com(2012)0744_/com_com(2012)0744_lv.pdf)
7. Jauja H. Nodrošinātais kreditors fiziskās personas maksātnespējas procesā. Jurista Vārds, 2010. 22.jūnijs Nr.25/26 (620/621).
8. Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas mājaslapa. Pieejams:
<https://www.tm.gov.lv/lv/starptautiska-sadarbiba/tiesiska-sadarbiba-civillietas/parrobezu-maksatnespeja>
9. Maksātnespējas administrācijas skaidrojumi un atziņas. 2008-2014. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015.
10. Neilands R. Trešo personu hipotēku problemātika maksātnespējas procesos. Jurista Vārds, 2015, 3.marts, Nr.09 (861).
11. Rozenfelds J. Ķīlas tiesības. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 1998.
12. Rozenfelds J. Lietu tiesības. 3., labotais un papildinātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004.
13. Torgāns K. Saistību tiesības. I daļa. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006.
14. Torgāns K. Trieciens samākslotām tiesiskās aizsardzības shēmām. Jurista Vārds, 2014. 16.decembris, Nr.49 (851).

15. Višņakova G., Balodis K. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Lietas; Valdījums; Tiesības uz svešu lietu. Rīga: 1998.

16. Bruce Leonard. Restructuring & Insolvency 2013. Published by Law Business Research Ltd, 2012.

17. Henry Campbell Black, M.A. Black's law dictionary. Sixth edition. West publishing co., 1990.

18. Ph.H.Emilio Beltran; Ph.D.Rafael Sebastian. European Insolvency regulations. Application of the European Regulation on Insolvency Proceedings. Thomson Reuters (Legal) Limited, 2010.

19. Prof.W.W. McBryde; Prof.A.Flessner; Prof.S.C.J.J.Kortmann. Principles of European Insolvency Law. Law of Business and Finance, Volume 4. Kluwer Legal Publishers, 2003.

Normatīvie akti:

1. Padomes Regula (EK) Nr.1346/2000 Par maksātnespējas procedūrām. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000R1346:LV:HTML>

2. Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv>

3. Zemesgrāmatu likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv>

4. Komerčtīlas likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv>

5. Jūras kodekss: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv>

6. Maksātnespējas likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv>

7. Noteikumi par kuģu reģistrāciju Latvijas Kuģu reģistrā: Ministru kabineta 2006.gada 6.jūnija noteikumi Nr.467. Pieejams: <http://likumi.lv>

8. Kārtība, kādā deponējami un izmaksājami naudas līdzekļi, ja maksātnespējas procesā pārdota parādnieka manta, kas kalpojusi par nodrošinājumu tāda nodrošinātā kreditora prasījumam, kura prasījuma tiesības ir atkarīgas no nosacījuma iestāšanās: Ministru kabineta 2015.gada 24.februāra noteikumi Nr.89. Pieejams: <http://likumi.lv>

Juridiskās prakses materiāli:

1. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2013.gada 4.oktobra lēmums lietā Nr.SPC-42/2013. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam-ar-tezem/12-nolemumi-maksatnespejas-lietas/>

2. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 31.oktobra spriedums lietā Nr.SPC-27/2014. Pieejams:

<http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam-ar-tezem/12-nolemumi-maksatnespejas-lietas/>

3. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 8.aprīļa spriedums lietā Nr.SPC-117/2014. Pieejams:

<http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam-ar-tezem/12-nolemumi-maksatnespejas-lietas/>

4. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2013.gada 23.oktobra lēmums lietā Nr.SPC-48/2013. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam-ar-tezem/12-nolemumi-maksatnespejas-lietas/>

5. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Tiesu prakse juridiskās personas maksātspējas procesa lietās. 2014. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/civiltiesibas/>

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs "Nodrošinātā kreditora institūts maksātnespējas procesā" izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Laila Pudule

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: lektors Mag.iur. Gaidis Bērziņš _____

Recenzents: _____

Darbs iesniegts Civiltiesību zinātņu katedrā 18.05.2015.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Madara Ose _____

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____._____. 2015. prot. Nr. _____, vērtējums _____ (_____)

Komisijas sekretārs: _____